

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Informasjonshefte

Barnefordelingssaker der det er påstander om vold

Psykologfaglig informasjon til dommere,
advokater og sakkyndige

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Informasjonshefte

Barnefordelingssaker der det er påstander om vold

Psykologfaglig informasjon til dommere,
advokater og sakkyndige

Innhold¹

Forord	5
1 Introduksjon	7
1.1 Organisering av heftet	8
2 Avklaring av begreper og omfang av vold	9
2.1 Definisjon av vold	9
2.2 Definisjon av barn som er vitne til vold i familien	9
2.3 Omfanget av vold i familien	9
3 Barns reaksjoner på vold	11
3.1 Barnas egen oppfatning av situasjonen	12
4 Vold og foreldrenes omsorgskompetanse	15
4.1 Utøvers omsorgskompetanse	15
4.1.1 Hva kjennetegner utøveren?	15
4.1.2 Kvalitet på omsorgsfunksjoner	16
4.1.3 Vold under samlivsbruddet	16
4.1.4 Vold etter samlivsbruddet	17
4.1.5 Behandling	17
4.2 Utsattes omsorgskompetanse	19
4.2.1 Hva kjennetegner den utsatte?	19
4.2.2 Kvalitet på omsorgsfunksjoner	19
4.2.3 Behandling	21
5 Utfordringer ved rettsprosessen i volds- og overgrepssaker	22
5.1 Den rettslige konteksten og traumeutsatte	22
5.1.1 Trygghet – en forutsetning for en god rettsprosess	22
5.2 Valg av sakkyndig	24
5.3 Utforming av mandatet	24
5.4 Den sakkyndige utredningen	24
5.4.1 Innhenting av komparentopplysninger	25
5.4.2 Utdypet sakkyndig utredning	26
5.4.3 Metode i arbeid med etnisk ikke norske	29
5.5 Den sakkyndige vurderingen	30
5.5.1 Følg prinsippet om konvergerende faktorer	30
5.5.2 Forstå informasjon i en relasjonell kontekst – løgn eller reaksjon på traume	31
5.5.3 Forstå informasjon i en kulturell kontekst; Vold og etniske minoritetsfamilier	34
5.5.4 Unngå myter og stereotypier; Parental Alienation Syndrome	36
5.5.5 Trygghet først – vold og implikasjoner for samvær	38
Avsluttende kommentarer	41
Referanseliste	42
Forfatterne	45

¹ Stig Torsteinson har hatt et overordnet ansvar i utarbeidingen av informasjonsheftet og har skrevet på alle kapitlene. Judith van der Weele har bidratt med utdypende kunnskap om traumereaksjoner på vold og kulturelle perspektiver. Per Øystein Stensvåg har skrevet om forekomsten av vold og bidratt med sin innegående erfaring om voldsutøvere. Vi takker alle som har bidratt med kommentarer og nyttige innspill.

Forord

Barnefordelingssaker hvor det framkommer påstander om vold er vanskelige og representerer særlige utfordringer. Økt kunnskap om disse sakstypene kan bidra til at sakene fanges opp, opplyses og behandles best mulig for å ivareta hensynet til barnets beste.

I 2004 ble det innført nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker som blant annet innebærer økt fokus på å bidra til avtaleløsninger mellom foreldrene. I de fleste saker antas det å være best for barnet at foreldrene kommer til enighet om barnefordelingsspørsmålene, ettersom dette vil kunne virke konfliktdempende og gi bedre grobunn for det framtidige samarbeidet. I departementets veileder Q-15/2004 om de nye saksbehandlingsreglene påpekes det imidlertid at noen saker vil være best egnet for tradisjonell behandling med hovedforhandling og dom, og at dette særlig gjelder saker hvor det er problemstillinger knyttet til blant annet vold og overgrep. Det framgår også av evalueringen av de nye saksbehandlingsreglene at blant fagetiske dilemmaer nevner flest sakkyndige faren for å bidra til forliksløsninger når saken ikke oppleves å være godt nok opplyst.

Departementet arrangerte i november 2005 kurs for dommere, sakkyndige og advokater, med fokus på håndtering av barnefordelingssaker hvor det er mistanke om vold og overgrep. Dette informasjonsheftet bygger delvis på innholdet i kurset. Tre fagpersoner med særlig kompetanse innen området har skrevet heftet. Forfatterne står selv ansvarlig for det faglige innholdet.

I heftet gis det blant annet informasjon om barns reaksjoner på vold, med særlig fokus på situasjoner hvor barn er vitne til vold mellom foreldrene. Det redegjøres både for voldsutøvers og voldsoffers omsorgskompetanse. Det pekes videre på strukturelle grep for å skape trygghet ved eventuelt samvær. Utfordringer ved rettsprosessen omhandles, og det gis informasjon om valg av sakkyndige, utforming av mandat og nærmere gjennomgang av den sakkyndige utredningen.

Departementet håper informasjonsheftet kan bidra til kompetanseheving på dette vanskelige området, og at aktørene ved domstolene vil kunne dra nytte av innholdet, både for å få til en god gjennomføring av saksbehandlingen, og et bedre grunnlag for å fatte avgjørelser.

*Barne- og likestillingsdepartementet,
april 2008*

Barne- og likestillingsdepartementet har også gitt ut følgende informasjonsmaterieell som vil kunne være aktuelle for denne type saker:

Veileder Q-15/2004 Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn

Veileder Q-1121B, juli 2006 Veileder om barnevernets rolle ved mistanke om overgrep under samvær

Artikkelsamling, Samtaler med små barn i saker etter barneloven

1 Introduksjon

Dette informasjonsheftet er rettet primært mot dommere, men også mot sakkyndige og advokater som jobber med barnefordelingssaker og må forholde seg til påstander om vold. I disse sakene er følgende problemstillinger aktuelle:

- Har en forelder utsatt den andre for vold?
- På hvilken måte er barnet påvirket av volden?
- Hvordan har volden påvirket foreldrenes omsorgsfunksjoner?
- Hvilken betydning skal volden ha for avgjørelsen om foreldreansvar, fast bosted og samvær?

Å fokusere på problemer kan synes å stå i kontrast til de nye saksbehandlingsreglene vedrørende barnefordeling. Der legges det vekt på å styre partene i retning av en mer forsonende holdning gjennom løsningsorienterte spørsmål (jf. lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven) § 61 første ledd nr. 1). Målet er da at konflikten bør løses eller dempes, og at partene enes om bærekraftige løsninger som eventuelt utprøves under faglig veiledning, jf. barneloven § 61 første ledd nr 7.

Forfatternes klare psykologfaglige råd er at fokuset på enighet mellom foreldrene ikke må gå på bekostning av hensynet til å beskytte barnet. Det vil i dette informasjonsheftet bli satt søkelys på at vold kan ha stor negativ innvirkning på barnets sikkerhet og psykologiske helse og at dette er problemer som det ikke kan sees bort ifra.

Forfatterne vil videre mane til varsomhet fra domstolens side i tilfeller hvor en av partene står svekket i forhandlingene. Hverken dommer eller sakkyndig bør bidra til løsninger ved å øve press på den svake parten. Bagatellisering av disse problemstillingene kan i verste fall føre til at barn, også etter et rettslig vedtak, kan bli utsatt for nye overgrep. Samtidig kreves det også varsomhet og særlig kompetanse fra den sakkyndige, som i denne typen saker har et selvstendig ansvar.

I veileder Q-15/2004 Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn, slås det fast at de fleste av sakene hvor vold og overgrep er sentrale tema vil være tjent med en ordinær rettsbehandling og utredningsbasert sakkyndighetsarbeid (jf. barneloven § 61 første ledd nr. 3). Det krever en aktiv beslutningstaking gjennom hele rettsprosessen:

- Trenger saken ordinær rettsbehandling?
- Er det behov for en sakkyndig utredning i saken?
- Hvordan skal mandatet til den sakkyndige formuleres?
- Hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer bør vektlegges i beslutningsprosessen?
- Gir innholdet i den sakkyndige rapporten god nok informasjon?
- Har den sakkyndiges anbefalinger tilstrekkelig validitet?

Ønsket er at dette heftet skal kunne bidra med informasjon og refleksjon, og på denne måten kan anvendes som et kvalitetssikringsverktøy fram mot beslutningen.

Kvaliteten på det sakkyndig arbeidet er av kritisk viktighet. Sakkyndige har ulik kompetanse og erfaring med saker som involverer forhold som vold. Det gir sakkyndige ulike forutsetninger for å skaffe til veie viktig informasjon, samt fremme konkrete anbefalinger for retten i disse sakene. Dommere må derfor, selv om de har gode erfaringer med sakkyndige, velge sakkyndige med særskilt kompetanse på vold og overgrep i familien. I tillegg må dommeren opparbeide kompetanse til selv å kunne lese rapporter og høre på anbefalinger med en selvstendig reflekterende holdning.

1.1 Organisering av heftet

Først vil vi gå igjennom definisjoner av sentrale begreper og forekomsttall vedrørende vold. Dette er informasjonen som finnes i kapitlene om:

- Definisjon av vold
- Definisjon av barn som er vitne til vold i familien
- Omfanget av vold i familien

Videre har informasjonsheftet to formål; Opplyse om skadevirkninger av vold både på barnet og omsorgsfunksjoner, samt drøfte utfordringer knyttet til rettsprosessen i disse sakene ved å gjennomgå vurderingstema i rettsprosessen fra valg av sakkyndig til vurdering av informasjonsgrunnlaget for beslutninger.

Informasjon om skadevirkningene finnes i kapitlene om:

- Barns reaksjoner på vold
- Barnas egen oppfatning av situasjonen
- Vold og foreldrenes omsorgskompetanse

Informasjon om utfordringer ved rettsprosessen i voldsaker finnes i kapitlene om:

- Trygghet; en forutsetning for en god rettsprosess
- Valg av sakkyndig
- Utforming av mandatet
- Den sakkyndige utredningen
- Den sakkyndige vurderingen

2 Avklaring av begreper og omfang av vold

2.1 Definisjon av vold

I dette heftet vil vi primært fokusere på barn som er vitne til vold mellom foreldre, men også barn som er direkte utsatt for vold. Halvparten av de barna som er vitner, blir også direkte utsatt for vold (Geffner m. fl., 2003).

Enhver definisjon av vold vil innebære dilemmaer. Der som definisjonen blir for snever kan former for psykisk vold, samt dynamikken mellom familiemedlemmene, falle utenom. Velger vi en for bred definisjon kan vi stå i fare for å framheve alle former for krenkelser mellom familiemedlemmer, og begrepene blir dermed utvannet i forhold til de fenomener vi ønsker å beskrive. I denne sammenhengen har vi valgt å støtte oss til følgende definisjon av vold i familien:

«Vold kan forstås som et mønster av overgrep og manipulerende adferd som kan være fysisk, psykisk, emosjonell, økonomisk og/eller seksuell, som overgrepere bruker mot deres partnere og/eller barn. Adferdsmønsteret er hverken impulsivt eller «ute av kontroll», det er derimot målrettet, instrumentelt og har underdanighet og kontroll over offeret som funksjon. Forekomst av familievold, samt en hver annen aggressiv og krenkende adferd som ikke passer inn i denne beskrivelsen kan allikevel være relevant i vurdering av barnets beste i barnefordelingssaker, herunder enkeltstående voldshendelser som av offeret ble opplevd som skremmende».²

Til forskjell fra tilfeldig vold fra en fremmed så har en voldsutøver fra familien en pågående tilgang til offeret, spesielt når de har felles barn. Denne tilgangen gjør at de før, under og etter et brudd kan utøve kontroll over offerets daglige gjøremål og påvirke dets daglige fysiske- og emosjonelle fungering.

² Denne definisjonen er også anvendt i den amerikanske veilederen for dommere utgitt av State Justice Institute og National Council of Juvenile and Family Court Judges (Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases with Domestic Violence: A Judge's Guide, 2004, revised 2006, side 10). De har hentet definisjonen fra Anne L. Ganley, Understanding Domestic Violence: Preparatory Reading for Trainers i Anne L. Ganley og Susan Schechter, Domestic Violence: A national Curriculum For Protective Servers 1-32 (Janet Carter, m. fl. Red, 1996)

2.2 Definisjon av barn som er vitne til vold i familien

Mange vil i utgangspunktet forstå formuleringen «barn som er vitne til vold i familien» som at barnet er til stede i samme rom som foreldrene, og observerer volden. I denne sammenhengen synes det relevant å belyse et større spekter av erfaringer som kjennetegner barn som lever med vold i familien. En forståelse av barn som er vitne til vold i familien bør dekke:

- Barnet kan være tilstede og observere volden direkte. Barnet kan i slike situasjoner observere det som skjer, flykte fra situasjonen, prøve å gå mellom foreldrene, eller involveres direkte i volden enten av far eller mor.
- Barnet kan være i et annet rom enn foreldrene, men høre volden. Det kan være like traumatisk for barn å høre volden, som å se den direkte. Når barn ikke ser det som skjer, danner de seg ofte sterke bilder og fantasier, som at mor dør, pappa kommer i fengsel, barnevernet kommer og tar meg etc. Kanskje de også vil pendle mellom det å høre volden og se den direkte.
- Barn kan bli sterkt påvirket av stemningsinntrykk foreldre gir gjennom sin atferd før og etter vold. Barn kan se knuste ting, skade på forelder, og foreldrenes stemningsleie og stressede atferd. De kan oppleve uro, angst og smerte når de forstår at vold har blitt utøvd mellom foreldrene.

2.3 Omfanget av vold i familien

Vold i familien er et langt mer utbredt fenomen enn tidligere antatt. Ut fra det vi i dag kjenner til fra undersøkelser, utgjør vold i barns liv et samfunnsproblem.

Ifølge den landsdekkende undersøkelsen «Vold i parforhold» utført av Norsk Institutt for By- og Regionsforskning (NIBR) anslås det at 1 av 12 kvinner og 1 av 60 menn i alderen 20–54 år har opplevd grov vold i sam-

boerskap eller ekteskap (Haaland, Clausen og Schei, 2005)³. I «Osloundersøkelsen» ved Pape og Stefansen (2004), fremkommer at 12 % av kvinnene og 3 % av mennene har blitt utsatt for alvorlig fysisk vold av noen de har et nært forhold til.

NIBR-rapporten konkluderer med at vold ofte er en medvirkende grunn til samlivsbrudd og at det forekommer vold også etter samlivsbrudd. Dette støtter tallene til Moxnes og Haugen (1998) der 18% av kvinnene oppga at vold i ekteskapet hadde en meget eller ganske stor betydning som årsak til skilsmisse. Voldsmeldingen (NOU 2003: 31) anslår at mellom 12 000 og 24 000 norske barn årlig opplever at mor utsettes for vold. I oppløste forhold der det forekom fysisk vold, trusler eller trakassering, var barna involvert i truslene i hvert sjette tilfelle.

En nylig foretatt norsk undersøkelse (NOVA-rapport 20/07⁴) som spurte avgangselever fra videregående om voldsopplevelser fra egen oppvekst viser at majoriteten av ungdommene som deltok ikke hadde opplevd de formene for krenkelser som ble kartlagt. En annen viktig konklusjon er at det er stor variasjon i de volds- og overgreperfaringene ungdom rapporterer om. En tredje viktig konklusjon er at bildet av barn og unges utsatthet for vold og overgrep ser forskjellig ut avhen-

gig av om man fokuserer på krenkelser generelt, eller om man utelukkende ser på grove krenkelser. Bildet kan oppsummeres slik: Relativt mange har opplevd en mild krenkelse i løpet av oppveksten, relativt få har opplevd det vi har definert som grove krenkelser, og svært få har opplevd både grov vold, grove vitneerfaringer og grove seksuelle overgrep.

Hver tiende ungdom oppga at de hadde sett eller hørt minst en av foreldrene bli utsatt for fysisk vold i løpet av oppveksten. Andelen som hadde vært vitne til vold mot begge foreldrene, var betraktelig lavere: To prosent. Flere hadde i løpet av oppveksten sett eller hørt et tilfelle av vold mot mor enn vold mot far (henholdsvis ni og fire prosent). Andelen som hadde sett eller hørt et tilfelle av grov vold mot minst en av foreldrene, var nærmere seks prosent, mens andelen som hadde vært vitne til grov vold mot begge foreldrene var under én prosent. Flere hadde i løpet av oppveksten sett eller hørt et tilfelle av grov vold mot mor enn mot far (henholdsvis fire og to prosent). To prosent oppga en vitneerfaring som handlet om grov partnervold rettet mot mor.

Den mest omfattende svenske prevalensstudien som har blitt gjennomført når det gjelder antall barn som opplever vold i familien, kommer fra Komiteen mot barnemisshandling (SOU 2001:72). De antyder at 10 % av alle barn i Sverige en eller annen gang har sett pappa slå mamma, og at 5 % ofte gjør det. I et internasjonalt perspektiv er dette lave tall. I USA har det ikke blitt gjort noen prevalensstudier som utelukkende fokuserer på barn som opplever vold i hjemmet, men et ofte sitert tall som mange forskere viser til er Silvern et al. (1995), som fant at 37 % av amerikanske collegestudenter har opplevd at en av foreldrene har brukt vold mot den andre.

3 Om Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og undersøkelsen «Vold i parforhold»: Innenfor rammen av by- og regionforskning driver instituttet forskning og utredningsarbeid på tema som offentlig forvaltning, styring og demokrati, planlegging, velferd og levekår og regional analyse, inkl. studier av befolkning og næringsliv. I mai 2005 offentliggjorde NIBR undersøkelsen «Vold i parforhold». Undersøkelsen er den første nasjonale studie av vold. Undersøkelsen ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå ved årsskifte 2003/2004. Et tilfeldig utvalg bestående av 7600 personer i alderen 20-54 år fikk tilsendt et spørreskjema der de ble bedt om å besvare en rekke spørsmål om erfaringer med vold generelt, og maktbruk og vold der utøver var ektefelle eller samboer. Til sammen 4618 personer besvarte spørreskjema. Blant disse var det kun 12,4% som ikke hadde etablert ekteskap eller levd med en samboer.

4 Om NOVA og undersøkelsen «Vold og overgrep mot barn og unge» foretatt av Kari Stefansen, Svein Mossige (2007): NOVA er ett av Norges største samfunnsvitenskaplige forskningsinstitutt, med en vekt på velferdsforskning og studiet av livsløpet fra barndom til alderdom. Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. De skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester. NOVA er et statlig sosialforskningsinstitutt, organisert som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Administrativt er instituttet underlagt Kunnskapsdepartementet. I deres undersøkelse deltok over 7000 avgangselever ved videregående skoler rundt om i landet. Deltakerne besvarte et omfattende spørreskjema i skoletiden, som i hovedsak handlet om ulike typer volds- og overgrepsopplevelser. Hensikten med undersøkelsen var å kartlegge omfanget av tre former for krenkelser mot barn og unge: (1) direkte vold fra egne foreldre, (2) det å se eller høre vold som rammer egne foreldre og (3) seksuelle overgrep. Rapporten fokuserer i tillegg på risikofaktorer knyttet til å oppleve ulike former for vold og overgrep, samt risiko for mulige konsekvenser knyttet til de tre nevnte typene krenkelser.

3 Barns reaksjoner på vold

Det er nødvendig at retten sørger for at vold og skadevirkninger blir utredet, slik at disse forholdene blir tatt i betraktning når den skal fatte bestemmelser som er til barns beste.

I dette kapittelet vil vi presentere forskning som viser hvordan vold kan påvirke barns fungering. Vår gjennomgang av forskning på området viser at barn som er vitne til vold (Onyskiw, 2003) og barn som blir utsatt for vold (Kelly, Thornberry og Smith, 1997; Crittenden 1992, Kaufman og Henrich, 2000) i stor grad har overlappende symptomer og skadevirkninger i forhold til utvikling og fungering på kort og lang sikt.⁵

Barna viser mer eksternaliserte atferdsvansker enn andre barn. Flere av disse barna har vansker som er innen det kliniske sjiktet (dvs. at de er hjelpetrenende). Barna kjennetegnes ved å være mer aggressive, forstyrrer mer i barnehagen og skolen, er mer ulydige mot foreldre og andre, er mer destruktive, ødelegger for andre og ødelegger ting. De viser også mer antisosial atferd som stjeling, lyving, kriminalitet og rus. En finner det samme resultatet for gutter og jenter, men atferden er mer tydelig for gutter, spesielt etter 10 års alder. I disse studiene finner en også at barna viser mer internaliserte vansker enn andre barn, også innen det klinisk definerte sjiktet. De har mer angst, er mer triste, er mer bekymret og mer redde. De fremstår som mer tilbaketrukkne og har lavere selvtillit (svakere selvbylde og selvfølelse). Tallene viser også at disse barna er mer deprimerede. I store trekk finner en de samme resultatene for gutter og jenter, men symp-

tomene er mer tydelig for jenter, spesielt etter 10 års alder.

Barn med voldserfaringer har ofte sosiale og utviklingsmessige vansker. Barna viser sosiale vansker på mange måter og i mange sammenhenger. De viser sosiale vansker både i barnehage, skole og nærmiljø. Det dreier seg om svekket evne til å håndtere frustrasjoner og stress, svekket evne til å regulere følelser/affekt i samvær med andre og svekket evne til problemløsning og konflikthåndtering. Disse barna misforstår og feiltolker i større grad tvetydige sosiale og relasjonelle situasjoner som potensielt truende (forstår ofte andre som fiendtlig innstilt). De har færre interesser og tar mindre del i sosiale aktiviteter, har færre venner og er oftere avvist av andre barn. Utviklingsmessig skårer voldsutsatte barn lavere på kognitive mål sammenlignet med normative jevnaldrende barn. De har oftere akademiske skolevansker og trenger tilpasset undervisning (må ta opp igjen fag etc.). De viser oftere skolerelaterte vansker som: oppmerksomhetsvansker, hyperaktivitet, lett å distrahere, stort fravær, gjenglemte skolemateriale, m.m.

Forskning har også vist at former for atypisk omsorgsutøvelse som vold i familien påvirker hjerneorganiske funksjoner. Det hjerneorganiske stresssystemet blir i stor grad organisert gjennom samspill med foreldre mens man er barn. Stress i denne perioden kan påvirke hjernens utvikling på en uheldig måte og kan ha en varig effekt når det gjelder evne til stressregulering (Smith, 2004). Barn med voldserfaringer viser også oftere andre vansker relatert til fysisk helse. De har oftere allergi og pusteproblemer, hodepine og mageproblemer, søvnvansker og svekket immunsystem. De har ofte høyt fravær fra skole pga. sykdom.

Barn i alle aldre reagerer på alvorlig stress. Forskere har funnet at spedbarn helt nede i ettårsalderen viser tydelige negative responser når det lever med en far som utsetter deres mor for vold. Bogat et al. (2006) fant traumesymptomer hos ettåringer som hadde opplevd alvorlig vold mot mamma. Dejonghe et al. (2005)

⁵ Barns reaksjoner på å være vitne til vold blir grundig gjennomgått i en oversiktsartikkel av Onyskiw (2003). Hun har trukket ut hovedfunnene fra 47 sentrale studier fra de siste 20 årene, med til sammen 5240 barns reaksjoner på å være vitne til vold. Alle disse barna, som er i alderen 2 til 18 år og er både gutter og jenter, har vært vitne til fysisk vold i familien. Majoriteten av familiene har lav sosioøkonomisk status. Rekrutteringen til studiene har skjedd gjennom det ordinære hjelpeapparatet som barne- ungdomspsykiatriske poliklinikker, familiesentre, barnevern, og familievern. Registreringen av vold er blitt gjort gjennom bruk av selvutfyllingsskjema i tillegg til intervjuer. Det ble i tillegg innhentet komplementopplysninger fra hjelpeapparatet. Et bredt spekter av barns funksjoner er blitt målt som kognitive funksjoner, depresjon, angst, selvpoppfattelse, selvtillit, sosial kompetanse, fysisk helse osv. Flere instrumenter er blitt brukt i datainnsamlingen, bl.a. selvutfyllingsskjema, strukturerte intervju, tester osv. Studiene er fra flere land som kan sammenlignes med Norge, bl.a. England, USA og Canada.

fant at ettåringer som hadde opplevd vold mot mamma viste høyere nivåer av stress når de ble utsatt for verbal konflikt, sammenlignet med barn i en sammenligningsgruppe som ikke hadde slike erfaringer.

På individnivå vil påvirkningen på barna avhenge av en rekke faktorer. Forhold som har betydning er omfang og alvorlighetsgraden av volden, barnets alder og kjønn, og andre risikofaktorer i omsorgsmiljøet (som rus, psykiske vansker osv.) og beskyttelsesfaktorer i omsorgsmiljøet (som at en av foreldrene er sensitiv og støttende, andre betydningsfulle og gode omsorgspersoner osv.) eller barnet (som kognitive ressurser og lett temperament). For eksempel har yngre barn større risiko for å oppleve vold og for å vise negative psykologiske reaksjoner, siden de har større vanskeligheter med å forstå og begrepsliggjøre volden, og å distansere seg fra voldsepisoden (Graham-Bermann & Edelson, 2001). Vold i hjemmet representerer som oftest en sterk svekkelse av og noen ganger tap av en trygg forelder (voldsofferet), trolig det mest nedbrytende psykologiske traume et lite barn kan oppleve. Det er også viktig å være oppmerksom på at reaksjonene kan til og med variere fra barn til barn innen familien (Rossman, Huges og Roseberg, 2000).

3.1 Barnas egen oppfatning av situasjonen

Etter barneloven skal barn høres fra de er 7 år, og voldsaker representerer spesielle utfordringer i så måte.

Barna kan ha et sammensatt forhold til utøver. Utøver kan både være «skremmende og vanskelig» og «god». De fleste barn forteller at de er glad i sin forelder, tross volden, og viser til forelderens mange gode sider. Barn som like etter akutte voldsepisoder blir brakt i sikkerhet på et krisesenter er ofte svært negativ til utøver akkurat der og da, men mer positiv etter en stund; etter de første telefonene, gavene og lovnadene. Flere barn som etter voldsepisoder ikke har sett sine fedre på en stund, sier de savner samvær med far, mens andre uttrykker at de både frykter å møte far, og gleder seg på én gang (McGee, 2000).

Barn sliter ofte med lojalitetstema mellom foreldrene; hvem de skal holde med i konfliktene. De kan uttrykke at de både er glad i og redd utøver på samme tid. Andre

har derimot et klarere bilde av hvem som har gjort det vanskelig i familien. De kan se hvem som er ansvarlig for volden, og forsvarer offeret. Men de kan ofte være redde for å si dette direkte til utøver. Enkelte barn anklager offeret for å provosere utøver, eller for å ha skyld i det negative som skjer i familien. I en større undersøkelse fra krisesentre rapporteres det at 34 % av guttene og 20 % av jentene i utvalget bekrefter at de er enige i påstandene om at kvinner må regne med å bli slått dersom de gjør menn sinte og at det kan hende de fortjener det (Mullender og Morley, 2001).

Voldsofre kan bli sterkt anklaget av barna sine når de forlater hjemmet fordi de opplever å stå igjen ubeskyttet og alene med den forelderen som de opplever som skremmende. Det skjer også at barn kan uttrykke sterke antipatier, til og med forakt mot offeret. Enkelte av disse barna identifiserer seg med utøver og bruker samme ord og vendinger som utøver for å beskrive hvor «håpløs» offeret er. Andre barn kan være sinte på offeret fordi hun/han ikke har gått fra utøver på et tidligere tidspunkt.

Den mest nærliggende forståelsen av eksemplene over er at barn som lever med vold i familien opplever et følelsesmessig kaos. De sliter med å få tak i sammenhengene i det som skjer i familien og med forståelsen av egne reaksjoner. Barnet kan for eksempel ha levd med en svært negativ rollemodell, som gjentatte ganger kan ha uttrykt at offeret selv er ansvarlig for utøvers voldelige atferd. Retten må derfor ikke bare høre på barna, men også forstå deres ønsker og reaksjoner og sette disse inn i en sammenheng og behandle deres informasjon og ønsker med ryddighet. Om barnet ønsker å bo hos en voldelig forelder som representerer en alvorlig psykisk belastning, er dette å betrakte som et faresignal når det gjelder barnets psykiske helse.

Vignett 1:

Eksempler fra sakkyndige utredninger på barns forsøk på å forstå et følelsesmessig kaos

Det å leve med sviket fra en omsorgsperson, takle forvirring, hjelpeløshet og doble budskap:

«Hvordan kan pappa si at han er glad i meg når han på samme tid gjør meg redd? Han er vel glad i meg...»

Det å være redd og alene, og forsøke å finne løsninger:

«Hvis mamma starter dagen med å tenke på alt det vanskelige, da blir det en sånn dum dag. Men jeg spør aldri noen om hjelp. Jeg tør ikke å fortelle det til noen. Det er best å gjøre som mamma sier, få henne glad igjen.»

Det å være usikker på hvem av foreldrene det er best å alliere seg med:

«Hvis jeg holdt med pappa var jeg tryggest for da ble han jo ikke så sint på meg, men jeg ville jo helst være hos mamma.»

Det å ha motstridende følelser overfor foreldrene:

«Jeg er glad i pappa, men pappa klarer ikke å tenke med hodet. Noen ganger tenker han bare med hjertet, da blir hjertet hans sånn svart. Da må han slå eller sparke noen. Pappa er alltid lei seg etterpå, da synes jeg synd på han.»

Det å leve med gjentatte negative modelleringer fra en betydningsfull voksen:

«Jeg kaller mamma en hore. Jeg mener jo det ikke, men pappa sier det bestandig når han er sint.»

Liste over sentrale momenter i vurderingen av barnet

- Er barnets liv og helse i fare som følge av omsorgssvikt, mishandling og/eller overgrep?
- Hvordan fungerer barnet emosjonelt og utviklingsmessig?
- Hvordan er barnets sosiale og emosjonelle fungering i ulike situasjoner (hjemme, barnehage og skole)?
- Hvordan fungerer barnet i relasjon til den enkelte forelder?
- Hvordan er barnets fysiske helse?
- Er alder tatt i betraktning i vurderingen av barnets reaksjoner?
- Har barnet særskilte omsorgsbehov som følge av stressbelastninger og/eller overgrep?
- Hvordan harmonerer barnets informasjon om foreldrene, evt. ønsker om bosted og samvær, med det som ellers er fremkommet av opplysninger i saken?

Liste over faresignaler

- Barnet virker redd for omsorgspersonen.
- Barnet virker skvettent (i forhold til høye stemmer, brå bevegelser, når de har gjort noe «galt»).
- Barnet virker overdrevent lydig og «snill».
- Barnet har problemer med uttalt aggresjon eller tilbaketrukkethet.
- Barnet har generaliserte sosiale vansker, problemer med venner.
- Barnet har gått tilbake i utvikling, har vansker på skolen.
- Barnet virker veldig distansert, og har uttalte konsentrasjonsvansker.
- Barnet omtaler offeret på svært nedsettende måter.
- Barnet ønsker å bo hos voldsutøver som representerer åpenbart svake omsorgsbetingelser.

4 Vold og foreldrenes omsorgskompetanse

Det er en fundamental oppgave for retten å forsøke å ta rede på hvordan vold påvirker følgende forhold:

- Kvaliteten på relasjonen mellom barn og hver av foreldrene (både før og nå).
- Foreldrenes evne til å imøtekomme barnets behov.
- Barnets fysiske, psykiske og emosjonelle helse i framtiden.

Det synes opplagt at en må se nærmere på utøvers omsorgskompetanse. Likevel viser to nordiske studier av rettspraksis at retten ofte ikke ser en sammenheng mellom vold mot partner og omsorgsevne. Kristin Skjørtén (2005) har gått gjennom alle lagmannsrettsdommer i Norge som er registrert i Lovdata for årene 1998, 1999 og 2000. Samtlige saker, 129 i alt, omhandlet fast bosted for barna. Partene i saken var barnas foreldre. Hun fant at det var påstand om vold fra en forelder i en fjerdedel av sakene. I mange av disse sakene (16 av 30 saker) fant retten enten at volden ikke var bevist, eller at det ikke nødvendigvis kunne sies å være noen sammenheng mellom utøvd vold og omsorgsevne. I 14 av sakene forelå det sterk dokumentasjon på vold, men bare i 3 av disse ble dette tillagt vekt i avgjørelsene. En sentral grunn til dette var at retten konkluderte med at volden var knyttet til samlivet med voldsutsatt partner, og at dette ikke lengre ble vurdert som en aktuell problemstilling så lenge forholdet var over. Maria Erikson (2003) konkluderte på grunnlag av sin forskning i Sverige, at vold i liten grad er et vurderingstema i barnefordelingssaker i retten. I arbeidet med sin doktoravhandling fant hun at sosialkonsulentene som utredet barnefordelingssaker for retten, i liten grad så noen sammenheng mellom vold mot mor (far) og vold mot barna. En vanlig vurdering blant sosialkonsulentene var: «en mann (kvinne) kan være en dårlig partner, men likevel en god far (mor)».

Det at rettsapparatet i liten grad vurderer utøvers omsorgskompetanse i barnefordelingssaker, medfører også en risiko for at barn også etter en rettsbehandling kan bli utsatt for nye voldshendelser.

Mindre opplagt, men også sentralt er det kanskje at retten også bør se nærmere på offerets omsorgsevne. Det å forholde seg til spørsmålet om offerets foreldrefunksjon i voldssaker er komplisert fordi offerstaten kompliserer den moralske og juridiske debatten rundt hvilke forventninger en kan ha til den voldsutsattes foreldrefunksjoner (Buchbinder og Eisikovits, 2004). Vi ønsker ikke å bagatellisere hva vold representerer med tanke på stress og belastninger på den voldsutsatte foreldreparten, og heller ikke nedtone betydningen av sterkt svekkede omsorgsfunksjoner hos overgriper. Det er heller ikke intensjonen å tildele voldsoffer skyld for situasjonen – eller fremme det som i litteraturen internasjonalt heter en: «blame it on the mother» holdning.

Hensikten med å belyse både utøvers og offerets omsorgskompetanse er å ivareta barnet som den svakeste part i familien. Barnet er den mest påvirkbare, mest prisgitte, som er i rask utvikling og i sterkt behov for trygge omsorgsbetingelser. Om det er en svekket omsorgsbasis trenger denne rammer for å heles.

4.1 Utøvers omsorgskompetanse

4.1.1 Hva kjennetegner utøveren?

Flere studier har fokusert på hvilke psykologiske forhold som særpreger gruppen voldsutøvere. Et viktig funn er at det ikke er en enkeltstående psykologisk profil som gjennomgående karakteriserer alle utøvere. (Hamberger og Hastings, 1991, Gondolf, 2002). Vold sammenfaller likevel med følgende belastende forhold:

- Flere har pekt på sammenhengen mellom vold i egen oppvekst og en senere streng disiplinær holdning til oppdragelse av egne barn (Bower og Knutson, 1996). Ved Alternativ Til Vold har forskere gått gjennom journalene systematisk og funnet at 72 % av alle menn som har gått i terapi ved dette senteret har en oppvekst med vold i egen familie (Askeland og Evang, 2006).

- Det er en relativt stor sammenheng mellom rus og vold, (Tolmann og Bennett, 1990), spesielt den mest alvorlige volden (Lee og Weinstein, 1997; Tolman og Bennett, 1990). Hos personer som både har rus- og voldsproblemer, forsterker ofte disse vanskene hverandre. Vold fører til mer rus og rus fører til mer vold.
- En relativt stor andel av utøvere kvalifiserer til diagnoser innenfor ICD-10 og DSM IV ⁶ (Tolman og Bennett, 1990). Hvilke klassifikasjoner er ikke entydige.

4.1.2 Kvalitet på omsorgsfunksjoner

Voldsutøvere mangler ofte forståelse for og tanker om eventuelle skader på barna og kan derfor ha vanskelig for å prioriterte behovene og tryggheten til barna foran sitt eget liv og sine egne behov. Dette viser seg for eksempel når utøvere har vanskeligheter med å forstå muligheten for at barna ikke vil ha samvær, eller formidler utrygghet. I denne forbindelse kan utøvere av vold uttrykke at de har «rett» på barna, og at ingen kan stoppe dem fra å ha kontakt med dem. I samtaler med utøver er det ofte slik at vold som tema i barnas liv i liten grad blir tatt inn i utøverens refleksjoner. Andre ganger erkjennes volden men utøver er allikevel uforstående til at barna opplever utrygghet når de er sammen.

Studier viser at utøvere ofte rettferdiggjør volden. De kan for eksempel forklare eget sinne og vold overfor barna ut fra barnas negative atferd, og barnas behov for strenge grenser. De beskriver at de blir provosert av barnas negative atferd, og at den rettferdiggjør psykisk og fysisk voldelig atferd mot barna (Cavanagh m. fl., 2001; Gondolf, 2002). Mønsteret utøvere viser er ofte brå skift fra vanlig samspill til truende atferd. I lek med barna kan plutselig utøver forandre atferd og bli brå og skremmende. Andre viser til en sterk utålmodighet for barns naturlige nysgjerrighet, vitalitet og utfoldelsestrang. Mange uttrykker at de kan «eksplodere» når barna ble for masete, bråkete eller når barna gjorde ting som å miste en gaffel fra bordet. Utøvere

kan da formidle, forklare og legitimere volden med at «barnet må lære å skille mellom rett og galt».

Enkelte studier viser at fedre som utøver vold, som fedre ellers i samfunnet, har fått et økt omsorgsansvar overfor barna sine. For eksempel viste en undersøkelse at så mange som to tredjedeler av voldsutøvere hadde hatt omfattende omsorgsoppgaver for sine barn gjennom oppveksten, også da barna var svært små. Dette har vel og merke ikke hindret dem i å utøve vold i familien (Harne, 2003). Vi vil derfor advare mot å anta at fedre som har vært mye involvert i barna sine i mindre grad vil være i stand til å skade dem. Mange av disse har det som kan kalles generelle sensitivitetsvansker. Det vil si at de viser vansker i relasjonen til barnet i mange ulike situasjoner og aggresjon vendes ofte og fort mot barnet. Men andre opptrer skremmende overfor barnet i kun enkelte situasjoner som når barnet gråter eller er krevende på andre måter (Cassedy m. fl., 2006).

Mange barn uttrykker følelser i retning av å bli brukt som brikke i forhold til utøvers hat/bitterhet mot partner (Bancroft og Silverman, 2002). I et prosjekt ved Alternativ til Vold ble dette uttrykt av samtlige i en jentegruppe med ungdommer om sine fedre. Disse fedrene hadde som fellestrekk at de aldri hadde søkt hjelp for voldsproblemet sitt. Jentene opplevde å være utsatt for en form for psykisk vold av sine fedre, gjennom at fedrene fremstilte seg som offer og ikke tok ansvar for det de hadde gjort. For eksempel hadde en av jentene samvær med en far som var sterkt deprimert og som snakket mye om å dø, fordi mor hadde ødelagt livet hans. Jentene i denne gruppa ga uttrykk for både sorg, tristhet og skuffelse over at fedrene ikke kunne uttrykke forståelse for hvordan de hadde hatt det når volden skjedde.

4.1.3 Vold under samlivsbruddet

Det er viktig å være oppmerksom på at selve samlivsbruddet (eventuelt samlivsbruddet i seg selv) innebærer en risiko for økt voldsatferd (Bancroft og Silverman, 2002). For personer som har vist vold i situasjoner der de kjenner seg avmektige og redde, og/eller har etablerte tillærte handlingsstrategier for å kunne kontrollere og dominere sine omgivelser, representerer samlivsbruddet den ultimate krise, som utløser det

⁶ Det finnes i all hovedsak to anerkjente diagnostiske systemer. Det som anvendes i Norge og ellers i Europa er International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems-10. Revision (oversatt til norsk: Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer-10. revisjon) (ICD-10) utgitt av Verdens Helseorganisasjon (WHO). I USA anvendes Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders - Fourth Edition (DSM-IV) utgitt av American Psychiatric Association.

mest destruktive i dem. Men de aller fleste foreldre klarer å gå igjennom et brudd uten bruk av vold (Bancroft og Silverman, 2002). Det er likevel verdt å merke seg at i enkelte fedres liv oppstår den første voldsepisoden ved bruddet. Dette gir oss informasjon om at dette kanskje er en far som har stor grad av kontroll på voldsatferd generelt, og at dette i et barneperspektiv kan innebære noe kvalitativt forskjellig fra en pappa som har slått mamma gjentatte ganger i samlivet.

4.1.4 Vold etter samlivsbruddet

Volden kan fortsette i barns liv også etter et brudd. Barna er ofte vitne til denne volden, fordi den som oftest skjer ved overlevering og henting av barna ved samvær (Peled, 2000). En mindre gruppe menn utøver så alvorlig vold både før, under og etter bruddet, at mor og barn har behov for skjult adresse, voldsalarm og andre sikkerhetstiltak iverksatt av politi og barnevern. En forutsetning for at sikkerheten rundt familien blir ivaretatt, er at hjelperne som møter mødrene og barna spør etter og ser volden. Mødrene og barna vil ofte, også i ekstreme tilfeller, ikke fortelle om volden av seg selv. De fedrene det her er snakk om blir i litteraturen ofte betegnet som «stalkers». Noen vil hevde at dette ofte dreier seg om fedre med klare personlighetsforstyrrelser (Bancroft og Silverman, 2002). De kan utøve en svært intens, truende, brutal, terroriserende, utholdende og oppsøkende form for vold. Ofte klarer de å vekke sterk angst hos mødre, barn og også hjelpere, med sterke meldinger om mulighet for drap eller true med selvmord.

4.1.5 Behandling

Det er studier som viser at behandling har en positiv innvirkning på voldsutøvere, også på sider ved deres omsorgsfunksjoner. En studie av menn som ble dømt til behandling for sin voldsatferd viste at de i mindre grad benektet og rettferdiggjorde egne voldshandlinger, og var i større grad i stand til å forstå hvilken negativ effekt volden hadde på barna (Parrot, 1999). En slik ansvarstagen for egne handlinger er et positivt signal med tanke på endring.

Liste over sentrale momenter i vurderingen av utøver:

Hver enkelt barnefordelingssak er unik og må derved evalueres ut fra sine forutsetninger. Følgende forhold bør gis et spesielt fokus i barnefordelingssaker når voldsutøvers omsorgskompetanse skal vurderes:

- I hvilken grad tar utøver ansvar for volden?
- Ser utøver at dette har påvirket barna, og kanskje har skadet dem alvorlig?
- Ser utøver hvordan volden mot partner har svekket partners omsorgsrolle for barna?
- Tillater utøver at barna får den hjelp de trenger?
- Utøves det fortsatt vold i en eller annen form, eksempelvis ved truende atferd mot barn og partner, terrorisering av barnets omsorgsbase ved brudd på ulike sikkerhetsbestemmelser som er satt og lignende?
- Har utøver aktivt prøvd å søke hjelp, eller tatt imot den hjelpen som er tilbudt?
- Finnes det noen motivasjon og forståelse av hva som skal til for å få kontroll med voldsatferden, og gjennom det bli en tryggere omsorgsperson for sine barn?
- Går utøver med på at terapeuter og andre som kjenner ham/henne kan uttale seg fritt til barnevernet og til retten om informasjon som kan gi mer innsikt i hvordan han/hun fungerer som omsorgsperson?

Liste over alvorlige faresignaler:

- Volden har vært grov, omfattende og er pågående også etter bruddet.
- Det er flere lag med alvorlige risikofaktorer (rus, psykisk lidelse, omsorgssvikt/mishandling fra egen oppvekst).
- Utøver viser ingen innsikt i alvorlige vansker, og har ikke søkt hjelp.
- Utøver forhindrer at barna skal få nødvendig hjelp.

4.2 Utsattes omsorgskompetanse

Den voldsutsatte representerer i de aller fleste saker en større trygghet for barna enn voldsutøver. Det er allikevel nødvendig å vurdere offeret med tanke på å kunne ivareta barnets totale omsorgssituasjon. Det kan være slik at den voldsutsatte er svekket som omsorgsbasis som en følge av volden, dette bør tas hensyn til slik at forelderens får anledning til å heles og gjenvinne egen omsorgskapasitet.

4.2.1 Hva kjennetegner den utsatte?

I den psykologiske faglitteraturen har en tradisjonelt betraktet voldsutsatte som en homogen gruppe, og derfor gitt lite nyanserte svar. Moralske aspekter har også preget diskusjonene. En har stilt spørsmål ved hvorfor mødre ikke har beskyttet barnet bedre ved å flytte fra overgriper på et tidligere tidspunkt osv.

Gruppen voldsutsatte er heterogen. Hvordan enkeltindividet reagerer på vold og hvilke konsekvenser og hvor dyptgripende konsekvensene blir for offerets omsorgsfunksjoner, er avhengig av en rekke beskyttelses- og sårbarhetsfaktorer. Noen voldsutsatte er ikke forskjellige fra normalpopulasjonen med det unntaket at de er utsatt for vold av partner. Andre voldsutsatte tilhører det en kan kalle en multirisikopopulasjon (dvs. har selv vært utsatt for omsorgssvikt i egen oppvekst, har eller har hatt rusproblemer, psykiske problemer, blitt utsatt for flere traumer og overgrep fra flere personer osv.) (Levendosky og Graham-Berman, 2000).

4.2.2 Kvalitet på omsorgsfunksjoner

Vold bør betraktes som et angrep på offerets omsorgsfunksjoner (Solomon og George, 2000). Den kan skade offerets fundamentale foreldrefunksjoner, som det å være nær og trygghetsregulerende overfor barnet. Vold gjør omsorgspersoner redde og redselen kan vekkes i omsorgssituasjoner. Forelderens frykt kan lett aktivere frykt hos barnet. Foreldrenes frykt kan også gjøre det vanskelig for dem å trøste og trygge barnet. Vold kan også gi traumereaksjoner som dissosiasjon og nummenhet, og representerer derfor et angrep på offerets mulighet for å se barnet og vurdere fysisk og psykologisk fare for barna. Vold kan føre til reaksjoner

som depresjon og angst og er derfor et angrep på omsorgspersonens mulighet for å være mentalt og emosjonelt tilstede for barnet og dermed muligheten for å være sensitiv i samspillet (Lyons-Ruth og Jacobvitz, 1999).

Noen er utsatt for én voldshendelse, andre er utsatt for grov vold over lengre tid. For noen opphører volden og truslene ved avslutning av forholdet. Noen ganger har volden vært av så grov og alvorlig karakter at offeret kan ha blitt påført betydelige psykiske og fysiske skader som påvirker hennes omsorgsmuligheter. Vold og trusler etter bruddet kan fortsette å påvirke eller ytterligere svekke omsorgskapasiteten (Levendosky og Graham-Berman, 2000).

Når offeret tilhører multirisikopopulasjonen, vil i tillegg ubearbejdede traumereaksjoner fra egen oppvekst, kunne overføres på barnet via omsorgspersonens lett-aktiverte redsel, skremmende atferd og lite sensitivitet i omsorgen. Med andre ord kan en persons PTSD (posttraumatiske stressforstyrrelse) være både akutt (som følge av vold i familien) og kronisk (som følge av mishandling under oppveksten). Selv om man fjerner en risikofaktor (som å flytte fra en voldsperson), kan personen ha flere lag med risikofaktorer som virker negativt inn på omsorgsfunksjoner.⁷

⁷ PTSD (posttraumatiske stressforstyrrelse) inkluderer tre symptomgrupper: Gjenopplevelser og andre invaderingssymptomer, symptomer knyttet til unngåelse av påminnere av den traumatiske hendelsen, samt symptomer på overaktivering. «Et traume» omtales gjerne som synonymt med hendelser som kan utløse PTSD, mens «å være traumatisert» gjerne omtales som synonymt med å ha, eller risikere å utvikle, PTSD. For at man skal kunne vurdere diagnosen PTSD, må personen ha opplevd, vært vitne til eller blitt konfrontert med en hendelse som involverer reell død eller alvorlig skade eller trussel om dette, eventuelt en trussel mot ens egen eller andres fysiske integritet (se ICD-10).

Vignett 2:

Vold mot partner er et angrep på omsorgen

Uheldige verdier og holdninger som ofte blir formidlet ved voldelig atferd:

- Ofrene for volden har skylden for volden
- Vold er en akseptabel måte å løse konflikter
- Utøver er dominerende og offeret bør underkaste seg deres vilje. Å mishandle medfører ingen negative konsekvenser
- Offeret er svake, inkompetente, dumme og slemme personer
- Gutter trenger en sterk mannlig rollemodell og mindre innflytelse fra mor
- Sinne (heller enn kontroll) er årsaken til vold

Voldens innflytelse på familielivet:

- Volden kan prege all samhandling
- Offer og barns atferd er organisert rundt det å være snill, grei og pliktoppfyllende for å unngå ny vold
- Offer og barns atferd er organisert rundt oppmerksomheten mot faresignal. Konstant «på vakt» holdning i familien
- Uttryggighet som normaltilstand. Offeret og barn under konstant stress
- Mor og barn utsatt for defineringsmakt. Mor den skyldige, og barna påvirket til å klandre henne, og til å bagatellisere og minimalisere hans overgrep
- Barn kan distansere seg fra mor og bli voldelig mot henne, som et resultat av fars defineringsmakt.

Voldens destruktive innflytelse på mor-barn relasjonen:

- Lærer barna at offerets fysiske integritet ikke trenger å respekteres
- Voldsutsattes integritet og verdi som menneske blir svekket
- Offeret står frem i barnas øyne som hjelpeløse
- Krenker og gjør offeret liten med barna til stede
- Offeret opplever ofte vansker med å knytte gode relasjoner til barna – utrygg tilknytning
- Redsel kan skape endring i morsrollen når utøver er til stede
- Etter vold kan offeret bli tilbaketrukket, utålmodige og hissige, og emosjonelt ustabile
- Noen voldsutsatte bryter sammen – depresjon, suicidalitet etc.

4.2.3 Behandling

Bearbeiding gjennom terapi kan ta bort PTSD-symptomer, gi større trygghetskompetanse og fremme en generell sunn utvikling hos voldsutsatte kvinner. Kontekstuelle faktorer er også sentrale med tanke på omsorgspersonens muligheter for endring. For å fungere som en god forelder må en kjenne seg trygg. Det synes derfor viktigere å vurdere offerets kapasitet som omsorgsperson på sikt under mer stabile og trygge omsorgsbetingelser. Det er all grunn til å tro at de aller fleste ofre vil kunne forbedre egne omsorgsfunksjoner i en hverdag uten vold og trusler.

Liste over sentrale momenter i vurderingen av offeret:

En mishandlet forelder trenger å kjenne seg trygg for å kunne fungere som en trygg omsorgsperson for barnet. Det kan være nyttig å tenke trygghet i fire kontekster:

- Hvilken karakter hadde volden før bruddet?
- Har det forekommet vold og/eller trusler etter bruddet?
- Kan den sakkyndig utredning/rettssaken få betydning for sikkerheten?
- Hvordan gi offeret og barnet framtidig sikkerhet?

Er det flere risikofaktorer som påvirker offerets foreldrefungering? Det kan dreie seg om:

- Rus
- Alvorlige psykiske vansker (som ikke kan forstås som følge av volden)
- Vanskelig oppvekst
- Fattigdom
- Sviktende mentale funksjoner

Liste over alvorlige faresignaler:

- Offeret er utsatt for pågående vold og trusler
- Offeret er utsatt for grov vold over tid, evt. også av flere partnere
- Det foreligger multiple risikofaktorer (rus, psykisk lidelse, egen oppvekst var preget av omsorgssvikt og mishandling)

5 Utfordringer ved rettsprosessen i volds- og overgrepssaker

5.1 Den rettslige konteksten og traumeutsatte

Jo tryggere den traumatiserte person er, jo bedre kan hun eller han gjøre rede for dramatiske hendelser. Respektfylt relasjonsarbeid skaper mer klarhet i formidling av erfaring. Atmosfæren i rettsmøtet kan fremme utsattes evne til refleksjon eller aktivere alarmberedskap.

5.1.1 Trygghet – en forutsetning for en god rettsprosess

Frykt utløses i situasjoner individet oppfatter som farlig, og et hvert møte med voldsutøver selv i en rettslig kontekst kan oppfattes som farlig av offeret. Oppfatningen av fare bygger på tidligere erfaringer, triggers, og utløses i situasjoner hvor individet opplever seg sårbar. Dette er ikke viljestyrte men automatiske reaksjoner som ikke nødvendigvis følger en saklig og rasjonell logikk.

Reaksjonsmønster i fare er for mennesker, som hos dyr, unngåelse, fluktrespons, angrepsatferd, underkastelse og frystilstander. Disse refleksive impulsene har sitt utspring i å sikre artens overlevelse. Reaksjonene er forankret i en emosjonell logikk; en personlig oppfatning av sårbarhet. Jo farligere en oppfatter situasjonen jo sterkere vil disse instinktene overta.

Vanligvis husker mennesker ekstreme hendelser godt; når man er i fare er fokuset innsnevret på det som er mest farlig. Denne innsnevring av fokus kan gjøre det vanskelig å gi en sammenhengende fortelling om hva som er et hendelsesforløp. Tenkning kan bli svart/hvitt, fremstillinger kaotiske og usammenhengende. Offeret blir impulsivt og vil for eksempel forlate rettsalen selv om det vil ha implikasjoner for rettens oppfatninger av henne. Handlinger, fremferd og følelser styres av å komme unna fare som overordnet alt annet. Alternativt trer fortrenghing av fare inn umiddelbart og personen blir kald, rolig vurderende, og bærer lite preg av følelser.

Vignett 3:

Når den rettslige konteksten utløser frykt hos offeret

Offerets «feiloppfatning» av denne situasjonen bygger på at møte med mannen aktiverer tidligere ubearbeidede erfaringer som er duggferske til stede i kroppen. Offeret føler kvelertaket, hører truslene, som om det skjer en gang til. Disse uintegreerte erfaringene er mer sanne for offeret i et slikt øyeblikk, enn rettssalens trygge rammer. Vi kan si at det opptrer en tidsforstyrrelse; at kvinnen dras ut av her og nå og tilbake til fortiden. Det kan se ut som følgende:

Den voldelige partneren ser vedvarende på henne når hun står i vitneboksen. Kvinnen mister ordene, står helt stivt i rettssalen, hun får ikke sagt noe.

I dette eksempelet har den voldsutsatte fått aktivert en frys respons, fra en tidligere farlig situasjon. Selv om mannen ikke kan skade henne i rettssalen med mange andre tilstede, er denne fornuftbaserte kunnskapen ikke tilgjengelig for henne, kroppen er i alarmberedskap og håndterer en tilsynelatende akutt fare.

Hensyntagen og vekt på å skape trygghet gjennom hele rettsprosessen vil gi mest sikker, detaljrik og pålitelig informasjon. Det er viktig at dommere fremstår som saklige, men vennlige og høflige, og stopper utilbørlige utspill. Om det forekommer aggressive utspill og/eller svært pågående utspill fra noen av rettens aktører, vil dette kunne aktivere fareminner i en slik grad hos den voldsutsatte at det blir vanskelig å formidle avgjørende informasjon. I møte med utsatte for overgrep vil en pågående og aggressiv stil kunne fremme kaotiske og motstridende historier eller tomme og følelsesflatte fortellinger med lite innhold.

5.2 Valg av sakkyndig

Hvilke kompetansekrav kan en stille til sakkyndige? Ikke alle sakkyndige har erfaring med eller spesiell kompetanse på vold. Tilgangen på sakkyndige vil også kunne variere. Innenfor disse rammene er det likevel ønskelig at retten finner sakkyndige som har den nødvendige kompetanse til å forvalte mandatet på god måte. Dommere oppfordres til å spørre den sakkyndige om han eller hun har kompetanse på saksforhold som er aktuelle i den konkrete saken, selv om retten kjenner vedkommende fra andre saker. Vold og vurdering av fare krever spesiell faglig kunnskap; uten denne kunnskapen er det mulighet for at selv erfarne sakkyndige kan trå feil. Om den sakkyndige ikke har erfaring fra slike saker, kan det være et alternativ at vedkommende oppnevnes under forutsetning av å være under veiledning av en person med ønsket spesialkompetanse.

5.3 Utforming av mandatet

Der det er snakk om en tradisjonell utredning og vurdering med henblikk på en rettsavgjørelse (barneloven § 61 første ledd nr. 3), kan mandatet formuleres med utgangspunkt i bevisemaene og de faglige problemstillingene som reises av partenes anførsler og påstander.

Når det er anførsler og påstander om vold og overgrep i saken så er det viktig at det kommer fram av mandatet hvilke aktuelle psykologfaglige spørsmål som følger av disse. Et eksempel på mandat kan være følgende:

«...med utgangspunkt i barnets beste skal domstolen avgjøre hvem av foreldrene barnet skal bo fast hos og hvilken samværsordning som skal gjennomføres. Den sakkyndige bes vurdere følgende punkter som er aktuell for denne saken:

- På hvilke måter barnet er eksponert for/utsatt for vold?
- Hvilken påvirkning har volden hatt på begge foreldrene, hvert av barna, begge foreldre/barnrelasjonene før, her og nå og på sikt?
- Hvilken bekymring er det for barnets og/eller forelderens sikkerhet på kort og lang sikt?
- Redegjør for partenes omsorgs- og samværskompetanse og samarbeidsmuligheter...»

5.4 Den sakkyndige utredningen

Hensikten med dette kapittelet er å gi et informasjonsgrunnlag slik at dommere skal kunne lese rapporter og spørre sakkyndig ut på en reflekterende og kritisk måte. Bakgrunnen for å gå igjennom metodiske aspekter så vidt nøye som vi skal gjøre i dette kapittelet er at sakkyndige har ulik kompetanse og erfaring med saker som involverer forhold som vold og overgrep. Sakkyndige har dermed ulike forutsetninger for å skaffe til veie viktig informasjon, samt vurdere innholdet i informasjonen og fremme konkrete og valide anbefalinger for retten i disse sakene. Dommere må derfor, selv om de har jobbet med den aktuelle sakkyndige tidligere og har gode erfaringer med vedkommende, besitte kunnskap nok til å kunne lese rapporter og høre på anbefalinger med en reflekterende holdning og kunne stille kritiske spørsmål.

Saksbildet i disse sakene kan være uoversiktlig og preget av motsetninger. Partene kan ha svært ulike fremstillinger av hendelsesforløp. Mor er bekymret for fars omsorgskompetanse og vice versa. Over griper kan være den som virker mest samlet og ressurssterk. Offeret kan virke heller forvirret og usammenhengende og fremstå lite kompetent som forelder, men fortelle om vold og trusler. Barna kan være sinte på offeret og vil til over griper. Når saksbildet er så komplekst og fylt av motsetninger, vil det være utilstrekkelig å bare forholde seg til partenes forklaringer. Den sakkyndige kan ved innhenting av komparentopplysninger og ved utdypet utredning, få et klarere bilde av saken.

5.4.1 Innhenting av komparentopplysninger

Samtaler med andre: Når den sakkyndige skal snakke med andre personer enn partene, må det utvises varsomhet for ikke å sette barn eller offer ytterligere i fare. Partene har ikke fri rådighet i denne type saker, men partene bør få informasjon om hva den sakkyndige skal snakke med hvem om, samt at han eller hun vil iaktta at ikke taushetsbelagt informasjon oppgis. En bør også vurdere nødvendigheten av å involvere andre i det hele tatt, da det kan få en betydning for disses relasjon til partene etter at saken er avsluttet.

Det kan være aktuelt å snakke med:

- Familiemedlemmer, venner, naboer og tidligere partnere.
- Jobbkollegaer, lærere til barna og barnehageansatte.
- Behandlere, fastlege og eventuelle tjenestepersoner som har vært involvert i forbindelse med vold og overgrep (for eksempel ansatte ved kriesenter). Der det har vært en terapeut inne i bildet, vil den sakkyndige måtte forhøre seg med behandlende terapeut om hvordan han eller hun har forsøkt å hjelpe klienten i å systematisere minner. En god terapeut vil kunne bidra med en form for sortering som gjør det lettere å beskrive hendelser nært opp til det som faktisk skjedde (Magnusson, 2004). I denne forbindelsen er det viktig å få belyst terapeutens kunnskap om traumehukommelse og vitnepsykologi, kunnskap om vold og seksuelle overgrep og informasjon om de behandlingsmetoder som er blitt brukt.

Innsyn i dokumenter; Dokumenter som kan gi relevant informasjon forutsatt at det foreligger nødvendig grunnlag for innsyn:

- Politirapporter og tidligere dommer: Slike rapporter og dommer kan være nyttige for å danne seg et bilde av foreldrenes voldsproblemer. I denne forbindelsen er det viktig å huske på at når en skal danne seg et helhetlig bilde av volden i familien må en i tillegg til konkrete handlinger også danne seg et inntrykk av familiedynamikken. For eksempel kan det være slik at selv om begge parter har politirapporter vedrørende vold (rapporter om husbråk der begge parter er beskrevet som aktivt handlende), så kan en nærmere studie av familiedynamikken avdekke at det kun er en av foreldrene som re-

presenterer en fysisk og psykisk trussel og dermed en risiko for barna og partner.

- Barnevernsdokumenter: Barnevernsdokumenter vil kunne gi informasjon om risiko- og beskyttelsesfaktorene knyttet til partene. Når det foreligger dokumenter fra en barnevernssak så er det viktig å huske på at begge foreldrenes kapasitet til å imøtekomme barnas behov vil være påvirket i saker der vold og overgrep er et tema. I den videre utredningen bør den sakkyndige anerkjenne og forstå hvilken påvirkning vold og overgrep kan ha på barn og partner. Det er som regel grunn til å tro at om den sårbare forelderen får anledning til å gi barna omsorg under trygge betingelser så vil dette ha en positiv innvirkning på foreldrefunksjoner.
- Dokumenter fra skole/barnehage: Dokumenter fra disse instansene kan inneholde bekymringer for barnas kognitive og sosiale fungering, og det kan være beskrivelser av symptomer på traumatisk stressforstyrrelse. Dette er viktig informasjon og kan være gjenstand for videre utredning av den sakkyndige med tanke på å undersøke nærmere om atferden skyldes forhold som overgrep eller vitne til vold.
- Journalutskrifter og rapporter (fra lege, behandler, kriesenter osv.): Slik informasjon kan inneholde informasjon om alvorlige forhold som må behandles med en reflekterende holdning. Offerets psykiske vansker (som ofte kan forstås som en reaksjon på mishandlingen), kan bli brukt av den andre parten til å redusere offerets troverdighet (hun er ustabil og har psykiske problemer og dermed lite troverdig). Rusmisbruk kan, selv om det ikke bør forstås som en årsak til volden, sammenfalle med vold, eventuelt senke en persons terskel for voldsbruk. Om utøver blir rusfri trenger ikke dette føre til at volden blir borte. Offeret kan anvende rus som en form for selvmedisinering, men dette trenger ikke være tilfelle. Vedkommende kan ha et rusproblem som strekker seg lengre tilbake i tid.

5.4.2 Utdypet sakkyndig utredning

En utredning av vold og/eller overgrep i en rettslig kontekst representerer en utfordring med tanke på å gjennomføre en utredning på en god måte og få reliabel informasjon. Når det er påstander om vold, må den sakkyndige rutinemessig gjøre visse tilretteleggeringer allerede i startfasen av en utredning. Det er en utfordring for den sakkyndige å gjøre utredningen til en trygg prosess for alle parter, som blant annet innebærer at en ikke skal sette barn eller den voldsutsatte parten i noen form for fare. Trygghet for den voldsutsatte er vesentlig også med tanke på å holde en høy reliabilitet på den innsamlede informasjonen. I disse sakene vil det som regel være nødvendig å føre separate samtaler, og få en forståelse for og tilrettelegge for det den utsatte opplever som nødvendige sikkerhetshensyn. Det er også viktig at den sakkyndige ikke arrangerer betingelser som er i strid med vedtak som foreligger. For eksempel bør besøksforbud etter straffeprosessloven § 222a iakttas. Den sakkyndige må underrette partene om egen rolle og om rapporteringsplikten for retten, om risikoen det innebærer å avdekke negativ informasjon om den andre parten, og risikoen det innebærer å ikke avdekke denne informasjon.

Sakkyndig har med bakgrunn i profesjonsstudiet opplæring i å bruke både strukturerte (intervjuer, utfyllingsskjema eller tester) og ustrukturerte metoder (observasjon, samtaler). Alle sakkyndige anvender ustrukturerte metoder, mens bruken av strukturerte metoder er mer variabel. De strukturerte metodene krever også av og til kurs og sertifisering før sakkyndige kan anvende dem på en reliabel måte. I avsnittene under vil vi drøfte noen vanlige metoder og instrumenter, med tanke på egnethet i saker der vold er tema. Alle metoder, ustrukturerte som strukturerte, har styrker og begrensinger i henhold til reliabilitet og validitet i disse sakene. Vi vil ikke kunne dekke dette tema i sin fulle bredde i denne sammenhengen, men vil ta for oss noen av de vanligste metodiske avveiningene som åpenbarer seg i disse sakene.

Observasjon (hjemmebesøk): Det er vanlig sakkyndig praksis å gjøre hjemmeobservasjoner av foreldre og barn sammen. Formålet med metoden er å få informasjon om foreldrekompetanse, forelderens sensitivitet overfor barnet og barnets trygghet og tilknytning under kjente betingelser og vanlige daglige situasjoner.

Observasjoner som dette setter faglige krav til den sakkyndige med tanke på å analysere og skille ut informasjon som er relevant med tanke på en trygghetsvurdering. Ofte er det slik at foreldre som utsetter andre familiemedlemmer for vold eller overgrep vil ha generelle foreldrekompetanse- og sensitivitetsvansker. En voldelig forelder kan fremstå som kompetent, oppmerksom og sensitiv i lek med barnet. Også barnet kan virke trygt i denne lekesituasjonen. I andre situasjoner, som når barnet gråter, er sint eller avviser omsorgspersonen, så kan dette utløse mer skremmende atferd hos den voldelige forelder. Da er barnets dilemma at den det er mest naturlig å søke trygghet hos samtidig er den barnet er redd.

Trygghetssøkende atferd (såkalt tilknytningsatferd) blir utløst av, og best observert i situasjoner som innebærer stress, og/eller som oppleves som truende, og/eller utløser frykt, og/eller vekker negative erindringer hos barnet (Solomon og George, 2000). Hva som er stress for barn vil variere avhengig av alder. Det er ikke alltid at den sakkyndige får anledning til å se barnet i situasjoner som utløser tilknytningsatferd i forbindelse med hjemmebesøkene. De fleste foreldre bestreber seg på å framstå på sitt beste i en slik situasjon. Det kan derfor være snakk om at den sakkyndige ikke har observert forhold som er relevante med tanke på en trygghetsvurdering.

Observasjon (barnehage/skole): Sakkyndige observerer av og til barnet i andre sosiale situasjoner, som i barnehage, for å se om barnet har generelt avvikende sosial atferd. Dette er i tråd med diagnosekriteriene for Reaktiv tilknytningsforstyrrelse i ICD-10. Generaliserte sosiale vansker viser seg oftest ikke før barnet er fylt 4 til 5 år (Zeanah og Boris, 2000). Det er verd å merke seg at barn kan vise atypisk tilknytningsmønstre fra ett års alder, altså før det viser seg som generaliserte sosiale vansker. Da er den atypiske tilknytning relasjonsspesifikk, dvs. den viser seg kun i nærvær av den aktuelle tilknytningspersonen.

Observasjoner av barns lek og tegninger kan gi indikasjoner på at de har vært utsatt for traumatiske hendelser. Barn kan for eksempel vise uttalt voldelig atferd gjentatte ganger, som overtar og kommer i veien for andre aktiviteter i barnets hverdag. Det kan isolere seg eller forsøke å trekke andre inn i voldelige aktiviteter. Slik atferd trenger imidlertid ikke alltid innebære at

barnet har vært direkte utsatt for vold. En mulighet er at barnet kan ha vært vitne til vold. En slik eksponering kan som tidligere nevnt ha like store skadevirkninger som direkte vold mot barnet. En annen mulighet er at barnet har vært i kontakt med et annet barn med voldelig atferd. Til slutt vil vi nevne at det også kan være en mulighet at barnet har blitt eksponert for voldelig atferd på PC, video etc. Dette kan også ha vært under press eller handle om svekkede vurderinger fra en voksen og er da å regne som svekkede omsorgsfunksjoner.

Samtaler/intervjuer: En annen vanlig måte å samle inn informasjon om saken er å føre samtaler med partene og barna. Når det gjelder samtaler med enten offer eller overgriper vil informasjonens reliabilitet være avhengig av den sakkyndiges kompetanse til å skape tillit, erfaring fra behandling og ikke minst også den aktive pågående stilen som kan trengs for å få frem opplysninger som er relevante for saken. Et nødvendig trygghetsgrep i disse sakene er å ha separate samtaler. Den informasjonen som fremkommer i en kontekst der overgriper er til stede sammen med offeret vil ha en svekket reliabilitet, da offeret kan oppleve dette som en svært utrygg situasjon hvor det er vanskelig å snakke fortrolig.

Det er utviklet en rekke strukturerte intervjuer som omhandler trygghetsaspekt ved omsorgssituasjonen. I en sakkyndig sammenheng blir det viktig og nødvendig å legge vekt på foreldrenes refleksjoner, da det er så vanskelig å observere situasjoner som avdekker informasjon om barnets trygghet og tilknytning. Intervjumetodene (for eksempel Working Modell of the Child Interview (Zeanah og Benoit, 1995) og Parent Development Interview (Pianta m fl., 1995)) har til hensikt å skaffe informasjon om foreldres oppfatninger, emosjoner og indre verden mht. omsorgen for barn, for så å kunne vurdere det som kalles «state of mind» mht. tilknytning. Forskning har vist at dette er valide metoder da det er en sterk sammenheng mellom omsorgspersonens forståelse for barnets ulike behov og foreldreatferd og tilknytning (van IJzendoorn og Bakermans-Kranenburg 1996; van IJzendoorn, 1992). Det kreves vel og merke spesielle kurs for bruk av disse instrumentene.

Ustrukturerte intervjuer er kanskje den mest vanlige metoden sakkyndige benytter seg av. I motsetning til

mer strukturerte intervjuer så finnes det ingen spørsmålsmal som sikrer at den sakkyndige har spurt om forhold som er vesentlig. Det er heller ikke noen form for skåringsmanual som hjelper den sakkyndige med vurderingen av innholdet. Den sakkyndige anvender sine kunnskaper gitt som psykolog eller psykiater både i spørsmålsutformingen og i vurderingen. Det positive med et ustrukturert intervju er fleksibiliteten og den kontaktskapende formen. I et slikt intervju kan en forfølge og utdype sentrale tema etter hvert som de kommer fram i løpet av intervjuet.

I saker der det er vold vil det være spesielle utfordringer når det gjelder det ustrukturerte intervjuet. For eksempel kan et voldsoffer selv etter bruddet (under utredningen) fortsatt leve i en faresituasjon. Som en måte å håndtere dette på kan offeret underrapportere viktig informasjon om fare for retten for å berolige overgriper. En slik kronisk stressituasjon kan også føre til en manglende tilgang til minner om vold, slik at når offeret blir intervjuet så fremlegges grov vold som mer nedtonet og mindre alvorlig. Om situasjonen er trygg derimot, kan offeret allikevel være preget av alarmberedskap. Offerets fortellinger om volden kan da være sterke og sanselige og preget av panikk, og erfaringer etter bruddet fortolkes gjennom «fryktbriller». Offeret kan da fremstå som «hysterisk» og lite troverdig, og de overgrepene som faktisk skjedde mens partene bodde sammen kan også bli forstått som overdrivelser og satt tilside i vurderingen. Det kan være nyttig å vite om offeret har andre samtalepartnere, som venner, terapeuter, bistand fra krisesenter osv. Hvis det er tilfelle, hvordan forholder rådgiverene seg til påstandene om vold? Er vennene støttende eller skeptiske? Har offeret blitt rådet til å snakke eller ikke? Har offeret opplevd terapien som nyttig eller ikke? Det er også viktig å huske at offeret i en voldelig relasjon kan føle skam og skyld rundt det som har hendt, og av den grunn underrapportere omfang og alvorlighetsgrad. Offeret kan også ha tro på at utøver skal kunne endre seg og underrapporterer for å gi ham/henne en sjanse. Forhold som isolasjon, begrenset nettverk og ressurser kan også medvirke til at offeret underrapporterer overgrep og/eller vold. For eksempel så kan offeret være avhengig av økonomisk bistand fra overgriper, eller det kan tenkes at kontakt med overgriper er bedre enn total isolasjon.

I samtaler med overgriper kan det være nyttig å være oppmerksom på at denne kan være i stand til å representere seg selv på en god måte. Overgriper kan fremstille seg som den som ikke misbruker og som et sensitivt offer for usanne påstander. Overgriper kan også sykeliggjøre offeret (se avsnittet om PAS s. 31) for å undergrave offerets troverdighet, og offerets reaksjoner på vold kan forvrenses til å handle om dårlige foreldrefunksjoner. Overgriper er ofte også i en maktposisjon til å kunne fremstille seg selv som åpen og villig til å kommunisere med offeret. I denne sammenhengen kan volden bli framstilt som om det dreier seg om uoverensstemmelser i sak, ord mot ord, og at begge parter må ta og gi. Offeret kan i en slik sammenheng virke stivbent og ufleksibel og lite imøtekommende fordi det er redd overgriper. For den sakkyndige kan det være lett å overse at dette kan handle om at voldsutøver på denne måten utnytter offerets redsel for å fremstille seg selv i et godt lys.

Samtaler med barna kan gi den sakkyndige et innblikk i barnas opplevelse av situasjonen, deres tanker og følelser om seg selv, deres relasjon til foreldrene og deres inntrykk av relevante tema for utredningen. Imidlertid kan en rekke forhold påvirke reliabiliteten på barnas informasjon. Barna kan etter bruddet fortsatt være redd for overgriper og eventuelle følger av å berette om vold og/eller overgrep. Slike forhold kan påvirke hva de sier i sine forklaringer. Barn vet de er prisgitt foreldrene, de kan ikke bryte opp og flytte som de voksne, og finner da andre måter å beskytte seg på (tilknytningsstrategier). For eksempel så kan de gi uttrykk for at «alt er ok» eller hendelsene kan mildnes betraktelig i samtale med den sakkyndige. Slik atferd kan se ut som lojalitet, men atferdens funksjon kan være å unngå å gjøre overgriper sint og farlig.

Mindre barn er mer vanskelig å samtale med pga begrensinger ved deres mentale funksjoner som språk og hukommelse. For eksempel kan barnet være redd for en av foreldrene, men beskriver den som kjedelig. De kan oppleve følelser som redsel, men sier de har vondt i magen (som er en beskrivelse av den fysiske fornemmelsen) osv.

Utfyllingsskjema (symptomsjekklistre): Det finnes en rekke utfyllingsskjema både for voksne og barn (for eksempel Achenbach System of Empirically Based Assessment (Achenbach, 1999)). Felles for disse skje-

maene er at de fokuserer på den subjektive oppfatningen av ulik atferd. Bl.a. er det laget en rekke skjema med tanke på å kartlegge omfang og alvorlighetsgrad av vold og eventuelle symptomer på vold og overgrep både hos voksne og barn. Noen sjekklistre er også normerte slik at en får referanser i forhold til å vurdere omfanget og alvorlighetsgrad av vanskene.

Styrken ved sjekklistre er at de vil kunne fange opp endringer over tid, men det er ikke alltid at den sakkyndige har anledning til å følge personer over tid. Begrensningen ved sjekklistre er at de registrerer atferd løst fra kontekst, foranledninger og etterreaksjoner. For eksempel er det slik at kartlegging av omfang og type vold ikke trenger fange opp hvordan stemningen er i huset forut for en voldsepisode, bekymringen volden gir for alle involverte og hvordan det oppleves å ha blitt utsatt for vold og hvordan dette påvirker en i tiden etter en episode. Anvendelsen av utfyllingsskjema krever en pålitelig informasjonskilde. Dette kan representere et metodisk problem. For eksempel kan en voldsutøver underrapportere omfang og alvorlighetsgrad av volden pga. frykten for eventuelle rettslige konsekvenser. For å forsøke og imøtekomme dette problemet, kan sjekklistre deles ut til mange informanter, slik at en kan vurdere hvorvidt registreringene avviker sterkt fra hverandre. Det finnes for eksempel symptomsjekklistre som også barnehage kan fylle ut om barnet. Om det fremkommer ulike oppfatninger av barnets vansker så bør en undersøke nærmere om barnet er forskjellig i forskjellige kontekster (for eksempel ved å se barnet i de ulike situasjonene) eller finne ut om informantene har svært ulike oppfatning av samme atferd (for eksempel ved å nærmere samtale med partene), eller om det er slik at noen av informantene av ulike grunner gir feilaktige opplysninger (for eksempel der observasjoner av barnet gir et helt annet inntrykk enn det foreldrene rapporterer).

Testing: I enkelte saker kan det synes relevant å utføre psykologiske tester på barna eller foreldre. Slike tester bør vel og merke anvendes med varsomhet. Reaksjoner som følge av vold kan virke inn på prestasjonen til offeret og gi et ikke-valid bilde av ressurser og psykologisk fungering under trygge betingelser. En eventuell patologisering av offeret, i stedet for å forstå testresultater i lys av traume, kan også ta fokus bort fra overgrep- og voldshandlingene til utøver.

Det finnes ikke personlighetstester som kan avdekke hvorvidt en person har utøvd vold eller ikke. Det finnes heller ikke tester som kan avdekke hvorvidt barn er utsatt for vold. De testene som har dette formålet kan være nyttige i en klinisk sammenheng, men har ikke tilstrekkelige metodiske egenskaper til å anvendes i en rettslig kontekst.

Et nyttig perspektiv kan være å anvende tester for å dokumentere barnets eller forelderens fungering innen kontekst av vold og overgrep, for så å holde disse resultatene opp mot opplysninger om hvordan personen har fungert tidligere under mer trygge betingelser. Slik kan man belyse eventuelle skadevirkninger, og kunne ha refleksjoner om prognose gitt trygge betingelser.

5.4.3 Metodehensyn i arbeid med etnisk ikke norske

Tid: At den en møter har en annen kulturell, etnisk og språklig bakgrunn er kompliserende for kommunikasjon og forståelse. Dersom den involverte skal ha den samme muligheten som andre til å forstå prosessen, formidle sitt syn og bli forstått av retten eller utrederen, må det settes av mer tid til forberedelser og gjennomføring. Man kan anta at alle prosesser som innebærer kommunikasjon vil ta 2-3 ganger så lang tid dersom de involverte har forskjellig kulturell, etnisk og språklig bakgrunn.

Holdninger: De aller fleste mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn har hatt opplevelser av å ha blitt stigmatisert og marginalisert i Norge. Kultur, religion og etnisitet er til stadighet tema i media, ofte med negativt fortegn. Det er stor grunn til å anta at rettens aktører også blir påvirket av de strømninger som er i samfunnet ellers. Det er derfor viktig at dommere og utredere har et reflektert og bevisst forhold til egne holdninger, oppfatninger og fordommer knyttet til etnisitet og kultur.

Forståelse av prosessen: Å være gjenstand for en sakkyndig utredning eller innblandet i en rettssak kan være en forvirrende og skremmende prosess for de fleste. Når en i en utredning møter mennesker med annen etnisk bakgrunn er det i enda større grad viktig å forsikre seg om at de har forstått prosessen de er inne i, hvilke rettigheter de har, konsekvenser av utredningen og lignende. Mange kan ha uriktige eller over-

drevete forventninger om prosessen basert på rykter de har hørt, tidligere opplevelser eller egne forestillinger om rettsvesenet. Dette gjelder særlig mennesker som har bakgrunn fra land med manglende menneskerettigheter og rettssikkerhet. Deres erfaringer kan for eksempel tilsi at det i møte med offentlige personer er hensiktsmessig å forholde seg taus for å unngå ytterligere trøbbel. Dette vil selvfølgelig vanskeliggjøre utredningen og rettsprosessen.

Det er derfor viktig at retten gjør sitt ytterste for å kartlegge slike oppfatninger, og gir tilgjengelig og tilpasset informasjon til den enkelte. Det er viktig at en forvisser seg om at denne informasjonen er oppfattet på ønsket måte. Erfaring tilsier at mange kan være raske med å si at de har forstått informasjonen, i et ønske om å fremstå som samarbeidsvillige, og er redde for å stille spørsmål. Det kan derfor være hensiktsmessig å gjenta informasjonen flere ganger med noe mellomrom i tid.

Språk og bruk av tolk: Rettssaker og utredninger er språklig svært avanserte prosesser preget av tekniske termer, fremmedord og store krav til språklig presisjon. Selv mennesker med tilsynelatende gode norskkunnskaper vil derfor ofte ha problemer med å gjennomføre prosessen uten assistanse. En bør derfor tilstrebe at de involverte gis mulighet til å benytte seg av tolk.

Mange vil uttrykke motforestillinger mot å bruke tolk. Noen er stolte over sine norskkunnskaper og opplever det som krenkende å bruke tolk. Andre er redde for at tolken er en de kjenner eller at tolken ikke skal respektere taushetsplikten. I små og tette minoritetsmiljøer kan dette være reelle bekymringer, som retten må forholde seg til. Allikevel anbefales det at man forsøker å overkomme disse hindringene, slik at tolk anvendes, for å sikre den enkeltes rettigheter. Mange vil foreslå bekjente eller familiemedlemmer som tolk. Dette bør unngås i saker med mistanke om familievold, da tolkens rolle i saken vil være uavklart.

Språklige forskjeller overkommes imidlertid ikke fullstendig ved bruk av tolk. Mange ord og uttrykk som oversettes direkte av tolken kan ha vidt forskjellige meninger for de involverte. For eksempel kan et ord som «vold» bety forskjellige ting for forskjellige mennesker. Den vanlige norske bruken av ordet inkluderer

som oftest mildere former for fysiske handlinger (ørefik, dytting), samt trusler, krenkelser og lignende. For mennesker med annen språklig og kulturell bakgrunn kan ordet «vold» kun innebære alvorlige og kraftige fysiske handlinger med alvorlige fysiske konsekvenser for offeret. Et spørsmål som «Har du brukt vold mot kona di» kan derfor bli besvart annerledes. Gode tolker kan være behjelpelige med å forklare slike nyanser, men den sakkyndige må også selv være observant på dette.

Kommunikasjonsstiler: Det er store forskjeller på hvilke former for kommunikasjon en kultur legger vekt på og ser verdien av. Dette må utredningen og retten ta hensyn til.

En viktig forskjell dreier seg om hvorvidt en kultur vektlegger direkte eller indirekte kommunikasjon. I Norge og mesteparten av den vestlige verden verdsettes direkte verbal kommunikasjon i stor grad. En formulerer sine synspunkter verbalt og forventer at mottakeren fortolker budskapet hovedsakelig direkte ut i fra det verbale uttrykket. En stiller direkte spørsmål og forventer direkte svar; alt annet er «å gå rundt grøten». I andre deler av verden er kommunikasjonsstilen mer indirekte og kontekstavhengig. Det verbale uttrykket fortolkes i stor grad ut i fra konteksten det fremsettes i, og ofte kan det som ikke blir sagt være viktigere enn det som blir sagt. Direkte spørsmål oppleves som frekt eller krenkende og svar gis indirekte eller sirkulært, gjerne gjennom lignelser, metaforer eller lengre historier.

Personer med bakgrunn fra kulturer med en indirekte kommunikasjonsstil vil ofte få problemer i den offentlige norske sammenhengen. De kan oppleve seg bombardert med direkte og krenkende spørsmål, som de ikke opplever at de gis mulighet til å svare ordentlig på. Nordmenn kan oppleve dette som om personen ikke svarer på spørsmålene som blir stilt og at personen derfor har lav troverdighet. I en utredning er det derfor viktig at uttrederen gir den enkelte nok tid til å svare ordentlig og anstrenger seg for å forsøke og forstå budskapet i det som formidles. Tempoet i samtalen kan med fordel være lavere enn ellers.

5.5 Den sakkyndige vurderingen

5.5.1 Følg prinsippet om konvergerende faktorer

Styrket validitet ved multiple metoder og konvergerende faktorer: Ingen enkeltstående undersøkelse (samtale, intervju, test, spørreskjema, hjemmeobservasjon) vil alene avdekke hvorvidt det har forekommet vold eller overgrep. Det vil alltid være en mulighet for at en eller begge av partene har en underliggende motivasjon i forhold til å for eksempel minimalisere problemer, av ulike grunner forstyrre, eventuelt forhindre en utredning, og forvrengte informasjonen fra andre kilder. Dette betyr ikke at det ikke har noen hensikt å foreta undersøkelser i slike saker, men det blir nødvendig å ta i bruk mange ulike metoder i informasjonssinnsamlingen og samle informasjon fra flere kilder. På den måten kan en se hvilke beskrivelser som blir verifisert (offerets beskrivelse av en hendelse og barnets beskrivelse av samme hendelse til lærer), og om det er konvergerende faktorer (for eksempel påstander om vold fra en av partene, utøver har voldsdommer, rapport fra krisesenter, symptomer på PTSD hos offer, symptomer på utrygghet hos barna, tegn på generaliserte vansker på skole).

Svekket validitet ved «hypotesebekreftende utredninger»: Det er alltid en fare for at sakkyndig tidlig i prosessen danner seg en hypotese om saksforholdet, og deretter finner data som støtter konklusjonen og undergraver data som utfordrer konklusjonen. Følgende spørsmål kan være til hjelp med tanke på avdekke slike «hypotesebekreftende utredninger».

- Har den sakkyndige brukt komparenter, og er opplysningene fra komparentene konvergerende med informasjonen i den sakkyndige utredningen?
- Er datamaterialet fra utredning gjort tilgjengelig på en slik måte at konklusjonen kan drøftes?
- Er den sakkyndige tydelig vedrørende undersøkelsens begrensninger?
- Er konklusjonen preget av myter og stereotyper (påstander om PAS (se to overskrifter under for utdypning), eller at barn alltid vil ha glede av samvær med overgriper, barnet trenger omfattende samvær med begge foreldre for å bli et «helt menneske», eller at barnet trenger ofte samvær med overgriper for å behandle relasjonen)?

Svekket validitet når påstander og anførsler om vold og overgrep ikke er utredet: Når vold og overgrep er et tema i saken og dette ikke er nærmere utredet av den sakkyndige, er det grunn til å trekke i tvil om den sakkyndige kan gjøre valide vurderinger og konklusjoner om barnets utvikling og behov og foreldrenes omsorgskompetanse. Barnets opplevelse av trygghet er fundamental, og av sentral viktighet for alle spørsmål vedrørende bosted og samvær.

5.5.2 Forstå informasjon i en relasjonell kontekst – løgn eller reaksjon på traume

Rettens vurdering i forhold til troverdigheten i påstander om vold byr på flere faglige utfordringer. Når offeret skal formidle sin historie må en vite at all hukommelse er feilbarlig; feil kan oppstå i innkodingsfasen, i lagring og i uthenting av informasjon. Den rettslige konteksten, grad av trusler mot vitnet og kvaliteter ved den sakkyndige vil påvirke opplysninger om vold og disse opplysningenes kvalitet. Videre har forhold ved individet betydning, som tidligere erfaringer med vold og vedkommendes forhold til voldsutøver (van der Weele, 2006; Jakobsen, 2006; Dalsgaard og Wessel, 2006).

Gjenopplevelser av traume: Gjenopplevelser er påtrengende minner og en form for ufrivillig hukommelse. De kan aktiveres av ytre stimuli som minner om traumet eller indre kroppslige signaler som aktiverer minnefragmenter fra traumatiske minner. De har ofte en «her og nå»-kvalitet som om traumet skjer en gang til. Fragmenter kan være veldig detaljerte eller mer vage. Ofte blir forbindelsen til det som har hendt fortrengt, mens assosiasjonen mellom den traumatiske hendelsen og det som minner om traumet fortsatt kan skape frykt uten at kvinnen kan gjøre rede for det.

Vignett 4:

Selv forestillinger kan skape frykt

Kvinnen er livredd mens mannen soner en dom for kvinnemishandling. Ingen forstår hvorfor hun skulle ha så stor angst når han nå sitter i fengsel. Under samtale kommer det frem at forestillingen om at mannen er fengslet (og rasende på henne) aktiverer tidligere trusler om hva han har sagt at han vil gjøre mot henne. Denne forbindelsen mellom gamle trusler og nåværende panikk er ikke åpenbar for henne eller de rundt henne.

I forhold til vold i parforhold er det vanlig at den mest grove og ydmykende volden fortelles om til slutt. Det kan handle om amnesi eller om å huske, men ikke ville forholde seg til implikasjonene. Det kan handle om å mangle ord slik at hendelsen ikke er organisert i en historie. Noen ganger vet kvinnen det hele tiden, men orker ikke fortelle om det til andre. Frykt for represalier dersom informasjon kommer ut er også en vanlig grunn til å unnlate å fortelle det som har hendt. Forskning fra dissosiasjonsfeltet viser at ekstreme ydmykelser, skam og dødsfrykt, ofte blir avspaltet⁸. Dette kan være forklaringen på noe som ikke sjelden skjer, nemlig at påstanden om vold fremsettes langt ute i saksgangen, kanskje langt inne i forliksdrøftelser.

Hukommelse kan ta feil: Feilhukommelse er godt dokumentert i forskningen. Det er imidlertid stor forskjell mellom vanlige minner og minner som er påtrengende, ufrivillige og sanselige, slik minner fra et traume kan være. Feilhukommelsesforskning i laboratoriet kan derfor ikke uten videre overføres til situasjoner der en skal vurdere minner etter å ha vært utsatt for vold og overgrep.

Hukommelsen kan være mangelfull: Traumehukommelse er annerledes enn vanlig hukommelse. Den kan være preget av mangelfull integrering av minner; det betyr at sanselige, kroppslige opplevelser huskes uten at en kan fortelle en sammenhengende historie i tid. Vonde eller truende opplevelser kan mer eller mindre bevisst bli blokkert gjennom benekting, aktiv hemming, undertrykking og dissosiering. (Dalsgaard Axelsen og Wessel, 2006). Manglende detaljer er ikke uvanlig når det gjelder traumatiske hendelser. I lys av temaet som behandles i denne artikkelsamlingen er det viktig å vite at: mangelfull evne til detaljerte beretninger kan være et resultat av måten traumeminnene er lagret på. Hypotesen om at det som er viktig for oss huskes godt, stemmer ikke i forhold til fare. Det som er farlig for vårt selvbylde og vår daglige fungering, kan være avspaltet og ikke tilgjengelig for oss.

Hukommelse kan være kaotisk: Minner kan også blandes sammen. Dramatiske hendelser lagres i assosiative nettverk; dette er spesielt sant når det gjelder

sterke emosjonelle stimuli. Det betyr at minnet om dødsangst kan aktivere forskjellig type opplevelse med forskjellige personer. Personen kan bli forvirret og uklar i sin beretning om hva som egentlig har skjedd, spesielt om det ikke har vært anledning til å systematisere erfaringene i ord gjennom terapi og samtale.

Manglende emosjonalitet: Både manglende emosjonalitet og kaotiske fremstillinger er vanlig ved traumatiske minner. Emosjonelt ladede, skremmende og dramatiske deler av hendelsesforløp vil ofte bli formidlet i en kaotisk, følelsesladd, transelignende tilstand eller formidles rolig, kaldt og med lite følelser. Disse to måtene å formidle samme historie på baserer seg på hvilken del av hjernen som er mest aktivert. Hele tiden er det en underliggende alarmberedskap. Tilstandskiftene mellom kalde og likegyldige beskrivelser av sterke erfaringer og redde, kaotiske fremstillinger er vanlig hos mennesker som har hatt livstruende erfaringer og er således vanlig etter vold i nære relasjoner. I rettslig sammenheng vil både kalde, nøyaktige beskrivelser av grusomheter og oppløste kaotiske beskrivelser kunne så tvil om troverdighet; mens begge kan være et uttrykk for hvordan hjernen organiserer seg etter fare over tid. Først når man har bearbeidet historien vil en ha passe mengde følelse og en narrativ/tidslinje. Denne sist nevnte måten å fortelle om vold og overgrep oppfattes vel som den mest troverdige, selv om den bare sier noe om grad av bearbeiding av hendelsen.

Oppsummert viser nyere forskning på hukommelse etter traumatiske hendelser at det ikke er et enten eller når det gjelder troverdighet i minnenes innhold. Mange faktorer påvirker innkoding, lagring og gjenoppheiting av skremmende erfaringer. Et stort problem vedrørende minnene etter relasjonell vold, er det aktive ønsket om å ikke huske ting som har smertefulle implikasjoner for en selv og ens barn. Videre er det et problem at traumeminner er uintegrerte; det vil si at de er mer sanselige enn verbale. Minner er assosiative og lagres i nettverk som ikke nødvendigvis møter rettens behov. Omfang av voldserfaringer, relasjonen til overgriper og situasjonelle betingelser påvirker hukommelsesprosessen. Helt eller delvis amnesi for sterke negative erfaringer er dokumentert.

⁸ Dissosiasjon handler om manglende evne til å huske viktig personlig informasjon, vanligvis av traumatisk eller stressende karakter. Selv om personen ikke husker kan den reagere men reaksjonene blir ikke integrert og forstått av personen selv. Tilstanden kan ikke forklares med ordinær glemsomhet eller andre hjerneorganiske forhold.

5.5.3 Forstå informasjon i en kulturell kontekst; Vold og etniske minoritetsfamilier

Vold i etnisk norske familier og vold i etniske minoritetsfamilier er ikke separate fenomener. De fleste av de samme mekanismer som gjelder i en norsk kontekst vil være gjeldende i saker med ikke-norske familier. Det er også viktig å huske at etniske minoritetsfamilier- og personer er like forskjellige som norske familier og mennesker.

Likevel må retten og den sakkyndige være oppmerksomme på temaer og sammenhenger som er mer vanlig i andre kulturer enn den norske. Volden kan ha en form og en kulturell forankring som ikke er typisk etnisk norsk.

Holdninger og kunnskap: I et internasjonalt perspektiv er det ikke selvsagt at det er ulovlig og skadelig å bruke vold mot sin partner eller sine barn. Mange med etnisk minoritetsbakgrunn har bakgrunn fra land der vold i familien er både lov og normativt, slik det var i Norge for ikke mange tiår siden. Bruk av vold anses ofte som en riktig og god måte å drive barneoppdragelse på. Å bruke vold mot partner kan også anses som normalt.

Alle samfunn har imidlertid grenser for hva en kan gjøre mot sine egne barn og partner. Grensen går imidlertid ofte høyere, ved det som vi kan kalle mishandling. Mange har ikke kunnskap om at det ikke er lov å bruke vold i Norge. Andre kan ha denne kunnskapen, men mener at utøvelse vold likevel er en riktig måte å oppdra barna sine på. I mange tilfeller kan en møte voldsutøvere som ikke ser det gale i det de har gjort, og også volds ofre som anser det de har blitt utsatt for som normalt.

Norsk rett kan selvsagt ikke ta hensyn til kulturelle forskjeller på bruken av vold i familien. Likevel kan holdninger og kunnskap være viktige momenter i for eksempel vurdering av gjentakelsesfare. Utøvere som gjenstridig uttrykker at det er riktig å bruke vold, har økt gjentakelsesfare. Andre derimot, kan kun trenge kunnskap om norsk lovgiving og konsekvenser av vold.

Kollektivism: I noen kulturer er oppfatningen av personlig identitet forankret i familien. Dine seirer og nederlag er mine seirer og nederlag. Familien deler på

omsorgsoppgaver og økonomi. Hvem som skal ha den daglige omsorgen for barnet kan være den som far anser som mest skikket. I enkelte tilfeller kan det være en bestemor eller tante som kommer fra utlandet. Enkelte, som eldste sønn og hans mor kan ha mer å si i familien enn andre. Utredninger og beslutninger knyttet til barnets beste må skje i lys av en større kontekst. En dommer må derfor få informasjon om storfamiliens innflytelse i parforholdet. Den sakkyndige må kunne gjøre rede for om foreldrene har støtte av sine nære, om det er økonomiske konflikter og om det forekommer tradisjoner som kan ha betydning for barnas oppvekstforhold. Når kvinner har blitt utsatt for vold, er det mulig at flere i hans/hennes familie kan ha deltatt i denne voldsutøvelsen; at hennes mann har utøvd vold på oppfordring fra andre i familien. Ofte finnes det vitner.

Svært viktig er det å vite at ærekrenkelse oppfattes som en mye mer krenkende og truende form for psykisk vold enn hos etnisk norske. Grovheten av volden (både den psykiske og fysiske) blir derfor lett oversett av rettens aktører. Vold kan også utøves mot andre og gjennom det treffe deg. Belastninger ved skilsmisse i en del etniske minoritetsmiljøer er svært stor; en har ved brudd ofte tungtveiende grunner til å ta et slikt steg. På samme måte er det hos noen et viktig rituale å prøve en gang til. Dette oppfattes av utenforstående som et tegn på at kvinnens tidligere påstander om vold kan være usanne eller overdrevet. Å prøve en gang til er imidlertid et tegn på at en er en anstendig kvinne; skulle det bli vold igjen kan man forlate mannen med æren i behold og med familiens støtte.

Arbeid med å finne frem til sannheten i disse familiene kan være en utfordring når det er motstridende interesser. I storfamiliiekulturer kan sannhet være underordnet nære relasjoners ve og vel. Det kan være etisk riktig å lyve, av hensyn til familien. Vurderinger knyttet til familiekultur er viktige momenter i utredning av barnas beste.

Liste over sentrale momenter i vurderingen av etnisk ikke norske:

I møtet med familier med en fremmed etnisk og kulturell bakgrunn oppstår utfordringer som må vektlegges i den sakkyndige utredningen. Dette gjelder både for den praktiske gjennomføringen av utredningen og for forståelsen av volden i familien.

- Kan sakkyndig gjør rede for kulturelle utfordringer og hvorfor de er gyldige argumenter eller ikke?
- Er storfamilieforhold kartlagt?
- Har en hentet inn komparentopplysninger?
- Hva sier foreldrenes tillitspersoner?
- Har det vært tilstrekkelig bruk av tolk?
- Har sakkyndig tatt seg god nok tid?
- Er familien isolert med lite kontakt med det norske samfunnet?
- Har hun fått nok tid til å forstå sine rettigheter og utvikle egne meninger som hun kan formidle?

5.5.4 Unngå myter og stereotypier; Parental Alienation Syndrome

I barnefordelingssaker er det ikke uvanlig at barn uttrykker redsel, ubehag eller sinne overfor en av foreldrene og samtidig signaliserer tette og nære bånd til den andre av foreldrene. I slike tilfeller har det forekommet at sakkyndig har diagnostisert barnet til å lide av Parental Alienation Syndrome (på norsk kalt: «foreldrefremmedgjøringssyndromet»). Med rimelige krav til faglighet er det grunn til å være kritisk til bruk av dette begrepet i en rettslig kontekst.

I følge Gardner har et barn med dette «syndromet» blitt hjernevasket av en av foreldrene: Den ene forelderen omtaler systematisk den andre i svært negative former i barnets påhør, slik at barnet selv får egne negative fantasier om den andre forelderen. Dette fører til avsondring av barnet fra den nedvurderte foreldreparten (Gardner, 1998 og 1999).

Det er flere grunner til å være kritisk til bruken av begrepet «Parental Alienation Syndrome». Slik vi tidligere har nevnt så kan en sykeliggjøring av foreldre og barn som gir opplysninger om mishandling og overgrep, ta oppmerksomheten bort fra alvorlige handlinger som er skremmende, krenkende og ydmykende og som kan ha stor innvirkning på barnets og foreldrens psykologiske fungering. Frykten for å bli sykeliggjort kan også føre til at foreldre vegrer seg for å fortelle om vold og overgrep. Denne informasjonen står dermed i fare for å ikke blir gjort tilgjengelig og tatt hensyn til, verken for en sakkyndig vurdering i de innledende rettsmøtene eller som et sentralt moment i en eventuell rettslig kjennelse. Når informasjon om vold og overgrep blir fordekt eller utelatt kan dette i verste fall føre til at en kommer til avtaler og ordninger der barnet også etter bruddet blir utsatt for nye overgrep og belastende hendelser.

Rettens oppgave er å avklare legitimiteten i de ulike påstandene som måtte framkomme. Det at den ene parten i forholdet har søkt advokatbistand og fremmet sine bekymringer om overgrep, svekker ikke legitimiteten i seg selv. Mellom foreldrepar og mellom barn og foreldre kan det forekomme misforståelser, ulike syn eller opplevelse av samme handling osv. Det vil som regel kreve en fordypet utredning å avklare om det er slike grunner som gjør at barnet fremstår som utrygg

på den ene av foreldrene, eller om utryggheten er legitim p.g.a. belastende forhold som vold og overgrep. Den sakkyndige skal i sin utredning ha hørt på hva barnet har å fortelle, for så å følge videre opp på en skånsom måte for å klargjøre faktagrunnlaget. Blir barnets forklaring verifisert av andre? Kan barnet gi konkrete eksempler på hendelser? Har barnet i stressede situasjoner vist tegn på frykt for forelderen? En slik forsiktig og faktaorientert undersøkelse vil, i motsetning til lettvinnt sykeliggjøring av barnet, kunne gi mer nøyaktig og relevant informasjon.

Vignett 5:

Fakta om Parental Alienation Syndrome

Er Parental Alienation Syndrome et kjønnsnøytralt begrep? Parental Alienation Syndrome fremstår ikke som et kjønnsnøytralt begrep. The American Psychological Association har reflektert rundt manglende kjønnsnøytralitet og mulige konsekvenser av å sykeliggjøre kvinner som fremmer påstander om vold og overgrep:

«Family courts often do not consider the history of violence between the parents in making custody and visitation decisions. Psychological evaluators not trained in domestic violence may contribute to this process by ignoring or minimizing the violence and by giving inappropriate pathological labels to women's responses to chronic victimization. Terms such as «parental alienation» may be used to blame the women for the children's reasonable fear of or anger toward their violent father» (APA Task Force Report, s. 100).

Har Parental Alienation Syndrome støtte i forskning?: The American Psychological Association satte ned en arbeidsgruppe som gjennomgikk vesentlig forskning vedrørende Parental Alienation Syndrome og vurderte bruken av begrepet i en rettslig kontekst. Arbeidsgruppen konkluderte følgende:

«Although there are no data to support the phenomenon called parental alienation syndrome, in which mothers are blamed for interfering with their children's attachment to their fathers, the term is still used by some evaluators and courts to discount children's fears in hostile and psychologically abusive situations.» (APA Task Force Rpt, 1996, s. 40)

Det førte til at APA proklamerte en advarsel om bruk av begrepet. Advarselen er å finne på APA sine websider og lyder som følgende:

«The American Psychological Association (APA) believes that all mental health practitioners as well as law enforcement officials and the courts must take any reports of domestic violence in divorce and child custody cases seriously. An APA 1996 Presidential Task Force on Violence and the Family noted the lack of data to support so-called «parental alienation syndrome», and raised concern about the term's use» (APA, October 28, 2005).⁹

Er Parental Alienation Syndrome en diagnose? Parental Alienation Syndrome er ikke en diagnostisk klassifisering i verken ICD-10 eller DSM-IV.

Møter Parental Alienation Syndrome rimelige krav til faglig standard? Ut fra overstående kunnskap er det gode grunner til å betvile at begrepet og teorien knyttet til Parental Alienation Syndrome møter rimelige krav til en faglig standard, slik at det dermed ikke bør anvendes av sakkyndige. I den amerikanske veiledereren for dommere utgitt av State Justice Institute og National Council of Juvenile and Family Court Judges henvises det til høyesteretts testbarhetskrav til «soft science» og gir følgende veiledende råd:

«...«Parent Alienation Syndrome» does not pass this test. Any testimony that a party to custody case suffer from the syndrome or «parental alienation» should therefore be ruled inadmissible and/or stricken from the evaluation report...» (Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases with Domestic Violence: A Judge's Guide, 2004, revised 2006, side 24).

⁹ Per dags dato er den amerikanske psykologforeningens advarsel mot bruk av PAS aktiv og kan leses på følgende nettside: <http://www.apa.org/relases/passyndrome.html>

5.5.5 Trygghet først – vold og implikasjoner for samvær

I denne sammenhengen vil vi drøfte de spesielle forholdene som er gjeldende for voldssaker. Trygghet er også i denne sammenhengen det mest sentrale for barnet, og den vil i de aller fleste saker bli best ivaretatt av offeret som da ikke har fremstått som skremmende overfor barnet slik utøver har. Når barnet er gitt fast bosted hos den mishandlede forelderen, tilsier barnets beste at både barnets og den mishandlede forelderens fysiske og emosjonelle behov blir ivaretatt. Omsorgsbasen må oppleves som et trygt sted for forelder og barn. I denne forbindelse kan det være nødvendig å foreta strukturelle grep i forbindelse med samvær:

Hemmelig adresse: For å forhindre nye overgrep og trusler kan det være nødvendig at offer og barn bor under hemmelig adresse. Om dette allerede er blitt gjort i forkant av rettsaken så er det viktig at adressen forblir hemmeligholdt (dvs. at den ikke opplyses i dokumenter som prosesskriv osv.). Når situasjonen er så alvorlig at hemmelig adresse må til, bør samværsnekt sterkt vurderes.

Behandling: Om overgriper har erkjent volden og startet behandling, er dette positivt og et moment i vurderingen av samværsomfanget. En må her være klar over at ulik behandling kan ha ulike formål og kvalitet. Bare spesialisert behandling, rettet inn mot disse spesifikke problemene, vil ha effekt på personer med volds- og overgrepssproblematikk. Overgriper bør delta i et individuelt tilpasset behandlingstilbud, og følges opp over tid. Mekling ved familievernkontor, parterapi eller samspillsveiledning, kan ikke regnes for å ha behandlingseffekt på slike problemer. Det er også viktig å forstå at selv om overgriper går i terapi, så er ikke dette en garanti for forandring av atferd.

Veiledning forut for samvær: Det ordinære hjelpeapparatet (for eksempel en barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk, eventuelt familievernet) kan bistå med veiledning i forbindelse med samvær. På denne måten kan forelderen forberedes på hva en kan snakke med barnet om (for eksempel kan en spørre om barnets interesser og hobbyer), og hvilke tema som bør unngås da de kan påføre barnet stress (for eksempel det å sverte og komme med krenkende uttalelser om den andre forelderen). I tillegg kan det gis veiledning i forhold til hvordan en kan fremstå med tanke på å skape

en trygg situasjon og hvilke positive aktiviteter en kan gjøre sammen.

Bestemmelser for all kontakt: Det kan være nødvendig å lage bestemmelser for all kontakt, noe som inkluderer telefonkontakt, sms, e-post og brev, da også slik kontakt kan oppleves som opprivende og berøre opplevelsen av trygghet.

Kontekst for samvær: Det bør vurderes hvorvidt samvær bør finne sted på nøytral grunn. Det kan være på et offentlig sted som barnevernkontor eller familievernkontor.

Kontroll for rus: Det ordinære hjelpeapparatet (for eksempel fastlege) kan sørge for å ta ruskontroller i forkant av samværet for å sikre at barnet ikke blir utsatt for en ruspåvirket forelder. Forelderen må da legge fram dokumentasjon på rusfrie prøver for å få samvær.

Tilsyn under samvær: Tilsynet kan vurdere rus og psykisk tilstand hos forelderen i forkant, samt i løpet av samværet. Dette kan forhindre nye overgrep og andre kriminelle handlinger (for eksempel kidnapping), samt ulike stressbelastninger på barnet. Tilsynet kan også gripe inn og regulere gjennom rådgiving når det forekommer handlinger som er belastende for barnet, eventuelt avbryte samværet om forelderen ikke lar seg regulere.

Etter endringer i barneloven fra 1. januar 2007 (jf. barneloven § 43 – Omfanget av samværet mv.) kan domstolen pålegge det offentlige å oppnevne en tilsynsperson i særlige tilfeller hvor tilsyn er satt som vilkår for samvær. Den statlige regionale familievernmyndigheten har da ansvar for at det blir oppnevnt tilsynsperson. Den forelder som skal ha samvær under tilsyn, henvender seg til nærmeste offentlige familievernkontor.

Andre trygghetstiltak: Avhengig av hvor belastende samværene regnes, kan det være nødvendig å innføre ytterligere trygghetstiltak. Det kan dreie seg om å begrense hvem andre enn forelderen som kan være tilstede under samværet, restriktive tidsbegrensninger på samværlengden, la den andre trygge forelderen være tilgjengelig for barnet om barnet er lite, med tanke på at barnet kan bli redd og trenger å oppleve at det blir beskyttet osv.

Forskning viser at en ikke kan ta for gitt at en form for samvær alltid vil være positivt for barnet. Quinton m.fl. (1997) gjennomgikk 14 sentrale studier og fant at samvær kan være både positivt, men også negativt for barnet. Quinton fant også ut at fravær av kontakt kan være negativt, men også positivt for barnet, og utfordrer med dette fagpersoner og rettssystem til å gå i dybden av hva samvær egentlig betyr for barn rent psykologisk. Trolig er dette avhengig av mange sammensatte faktorer. I saker hvor vold har vært omfattende og/eller alvorlig, kan barnet bli sterkt preget av hendelsene. Utøver kan med sin tilstedeværelse vekke sterke negative minner hos barnet og være med på å opprettholde barnets opplevelse av utrygghet. Utøver kan også mangle forståelse for betydningen av egne handlinger og eller har ikke oppsøkt hjelp. Den forelderen som er offer kan også bli forhindret i å gjenopprette egen omsorgskapasitet når kontakten med utøver opprettholdes. I slike saker bør det sterkt vurderes at barnet bør forskånes for samvær, ev. at samvær blir kraftig begrenset, da det er kun under slike betingelser at barnet og den omsorgsgivende forelderen kan oppleve trygghet.

Evaluerings: Om forelderen forholder seg til rettens bestemmelser over tid, følger behandlingsplaner, nyttiggjør seg veiledning og viser samværskompetanse, kan dette være et utgangspunkt for å vurdere en tillempling av trygghetstiltakene. Det er i denne forbindelse viktig å være klar over at den gode fungeringen skyldes at tiltakene er riktige og virker slik de er tenkt, og at fjerning av dem kan resultere i at forelderen faller tilbake til gamle mønster.

Liste over sentrale momenter i vurderingen av den sakkyndige utredningen:

Besvarelse av mandatet

- Er alle punkter i mandatet utredet og drøftet?
- Kunne volds- og overgrepstema vært utredet ytterligere, eventuelt hva begrenset utredningen (kompetanse/tid/samarbeidet med partene etc)?

Anvendelse av metoder

- Hva skal instrumentet måle, og er det relevant med tanke på å belyse sentrale forhold i saken?
- Hvilke metodiske egenskaper har instrumentet (styrker og begrensninger)?
- Er instrumentet mye brukt, og i hvilke sammenhenger brukes det (forskning, klinisk praksis, sakkyndighet)?
- Kreves det spesielle kvalifikasjoner/sertifiseringer/kurs for bruk av instrumentet og har den sakkyndige disse?
- Kan noen av resultatene fra undersøkelsen være påvirket av spesielle situasjonsbetingelser, som for eksempel vold og overgrep, trusler etc?
- Er det innhentet komparentopplysninger, og var andre komparenter aktuelle?
- Hvordan er samtalene med partene blitt utført (hver for seg, sammen og under hvilke omstendigheter)?

Vurderinger

- Hvilken informasjon ligger til grunn for vurderingen av vold?
- Er barnets trygghet et prioritert moment i konklusjonen?
- Hva underbygger konklusjonene (anerkjent psykologisk teori, empiri om sårbarhets- og risikofaktorer knyttet til vold og overgrep, eller myter og stereotyper)?
- Vil opplysninger som er kommet fram i utredningen eller rapportens konklusjon sette noen av partene i fare?
- Har kulturelle hensyn blitt tatt i betraktning?
- Er begge parter og barnet godt utredet?

Avsluttende kommentarer

Forfatterne håper at dette informasjonsheftet har inneholdt psykologfaglig informasjon og refleksjon som vil være til nytte for dommere, jurister og sakkyndige til å manøvrere seg gjennom saker der det foreligger påstander om vold spesielt, men også til å finne paralleller til saker der det foreligger tilsvarende alvorlige påstander som seksuelle overgrep.

Målsettingen med dette har vært å tydeliggjøre nødvendigheten av å ta påstander om vold alvorlig, da de kan berøre forhold som er av fundamental viktighet for barnets trygghet. Dernest å løfte fram viktigheten av å skaffe til veie reliabel og valid informasjon som kan bidra til å sikre barnet en trygg omsorgsbase i fremtiden.

En rød tråd i dette dokumentet er at barnets trygghet kommer først. Psykologisk forskning gjennom mange år forteller med all tydelighet at ingenting er av større viktighet for et barns sosiale og emosjonelle utvikling enn en trygg omsorgsbase.

Referanseliste

- Achenbach, T. M., Rescorla, L. A., McConaughy, S. H., Pecora, P. J., Wetherbee, K. M. & Ruffle, T. M. (2005). Achenbach System of Empirically Based Assessment. I Spies, R. A., & Plake, B. S. (Red.). *The sixteenth mental measurements yearbook*. Lincoln, NE: Buros Institute of Mental Measurements.
- Askeland, I. R. & Evang, A. (2005). *Self reports of violent behavior in a sample of men in treatment for interpersonal violence*. Paper presented at the 10th International Conference on Family Violence.
- Axelsen, E. D. & Wessel, E. (2006). Den traumatiserte hukommelse. I Anstorp, T. Benum, K. Jakobsen, M. (red.). *Dissosiasjon og relasjonstraumer, integrering av det splittede jeg*. Universitetsforlaget.
- Bancroft, L. & Silverman, J.G. (2002). *The Batterer as Parent*. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Bogat, G. A., DeJonghe, E., & Levendosky, A. A. (2006). Trauma symptoms among infants exposed to intimate partner violence. *Child Abuse & Neglect* 30, 109-125.
- Buchbinder, E. & Eisikovits, Z. (2004). Reporting bad results: The ethical responsibility of presenting abused women's parenting practices in a negative light. *Child and Family Social Work*, 9, 359-367.
- Cassidy, J., Woodhouse, S. S., Cooper, G., Hoffman, K., Powell, B., & Rodenberg, M. (2005). Examination of the precursors of infant attachment security: Implications for early intervention and intervention research. I L. J. Berlin, Y. Ziv, L. M. Amaya-Jackson, & M. T. Greenberg (red.), *Enhancing early attachments: Theory, research, intervention, and policy*. New York: Guilford Press.
- Cavanagh, K., Dobash, R. Dobash, R. & Lewis, R. (2001). Remedial Work: Men's Strategic Responses to Their Violence Against Intimate Female Partners, *Sociology*, 35, 3:695-714.
- Crittenden, P. (1992). Children's strategies for coping with adverse home environments: An interpretation using attachment theory. *Child Abuse and Neglect*, 16, 329-343.
- Deonghe, E. S., Bogat, G. A., Levendosky, A. A., Von Eye, A., & Davidson, W. S. (2005). Infant exposure to domestic violence predicts heightened sensitivity to adult verbal conflict. *Infant Mental Health Journal*. 26(3), 268-281.
- Eriksson, M. (2003). *I skuggan av pappa. Familjerätten och hantering av faders våld*. Stehag: Förlags AB Fondolin.
- Gardner, R. A. (1998). *The parental alienation syndrome*. 2. utg. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.
- Gardner, R. A. (1999). Differentiating between the parental alienation syndrome and bona fide abuse/neglect. *American Journal of Family Therapy*, 27, 97 - 107.
- Geffner, R. A., Ingelman, R. S., & Zellner, J. (red.). (2003). *The effects of intimate partner violence on children*. New York: Haworth Maltreatment & Trauma Press.
- Gondolf, E. (2002). *Batterer intervention systems*. Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Graham-Bermann, S., & Edelson, J. L. (2001). *Domestic violence in the lives of children*. Washington: American Psychological Association.
- Haaland, T., Clausen, S-E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver*. NIBR-rapport 2005:3. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Hamberger, L.K. & Hastings, J.E. (1991). *Personality correlates of men who abuse their partners: a cross – validation study*. *Journal of family violence* 1, 4 s. 323-341.

Harne, L. (2003). Childcare, violence and fathering – are violent fathers who look after their children less likely to abuse? I Klein, R. & Waller, B. (red.) *Gender, conflict and Violence*. Studien Verlag, Wien.

Jakobsen, M. (2006). Nevrobiologisk kunnskap om traumetilstander. I Anstorp, T. Benum, K. Jakobsen, M. (red.). *Dissosiasjon og relasjonstraumer, integrering av det splittede jeg*. Universitetsforlaget.

Kaufman, J. & Henrich, C. (2000). Exposure to violence and early childhood trauma. I C.H. Zeanah, (Red.). *Handbook of Infant Mental Health*. Second Edition. New York: Guilford Press, 195-207.

Kelly B.T., Thornberry, T.P. & Smith, C. A. (1997). *In the wake of childhood violence*. Washington, D. C.: National Institute of Justice.

Lee, W.V. & Weinstein, S.P. (1997). How far have we come? A critical review of research on the man who batter. *Recent developments in alcoholism*. 13, s. 337-356.

Levendosky, A. A. & Graham-Berman, S. A. (2000). Mothers Perceptions of the Impact of Woman Abuse on Their Parenting. *Violence Against Women*, 6, 247-271.

Levendosky, A. A., Graham-Berman, S. A. (2000). Trauma and Parenting in Battered Women: An Addition to an Ecological Model of Parenting. I Geffner, Jaffe, Sudermann (red.). *Children Exposed to Domestic Violence*. New York: Haworth Press

Lieberman, A. F., and Van Horn, P. (2005): *“Don’t hit my mommy!”: A manual for child-parent psychotherapy with young witnesses of family violence*. Washington DC: Zero to Three Press.

Lyons-Ruth, K., & Jacobvitz, D. (1999). Attachment disorganization: Unresolved loss, relational violence, and lapses in behavioral and attentional strategies. I J. Cassidy & P. R. Shaver (red.), *Handbook of attachment* (s. 520-554). New York: Guilford Press.

Magnussen, S. (2004). *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. Abstrakt forlag.

McGee, C. (2000). *Childhood Experiences of Domestic Violence*. London: Jessica Kingsley Publisher.

Mullender, A. & Morley, R. (2001). *Children living with domestic violence: Putting men’s abuse of women on the child care agenda*. London: Whiting & Birch Ltd.

NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold*.

Onyskiw, J. E. (2003). Domestic Violence and Children’s Adjustment: A Review of Research. I: Geffner, R., Igelman, R.S., Zellner, J. (red). *The Effects of Intimate Partner Violence on Children*. (11-45). New York: Haworth Press.

Parrot, L.G. (1999). Men who batter: their perceptions regarding the impact of their violence on their children. Upublisert doktorgradsforelesning, California school of Professional Psychology, Alameda. Referert til i Guille, L. (2004). *Men who batter and their children: an integrated review*. *Aggression and Violent Behavior*. Vol. 9, nr. 2, s. 129-163.

Peled, E. (2000). Parenting by Men Who Abuse Women: Issues and Dilemmas. *British Journal of Social Work*. 30, s. 25-36.

Pianta, R., O’Connor, T., Morog, M., Button, S., Dimmock, J., & Marvin, R. S. (1995). *Parent Development Interview: Coding manual*. Charlottesville: University of Virginia.

Quinton, D., Rushton, A., Dance, C. & Mayes, D. (1997). Contact between children placed away from home and their birth parents: Research issues and evidence. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 3, 393-413.

Rossmann, B. B. R., Hughes, H. M., & Rosenberg, M. S. (2000). *Children in Violent Families: The Impact of Exposure*. Washington, DC: Taylor and Francis.

Skjørtén, K. (2005). *Samlivsbrudd og barnefordeling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Smith, L. (2004). *Barn med atferdsvansker: En utviklingspsykopatologisk tilnærmingssåte*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Solomon, J. & George, C. (2000). Toward an Integrated Theory of Maternal Caregiving. I Osofsky, J. D., & Fitzgerald, E., (red.) *WAIMH Handbook of Infant Mental Health*. vol. 3, s. 324-367.

State and National Council of Juvenile and Family Court Judges. *Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases with Domestic Violence: A Judge's Guide*, 2004, revised 2006.

Tolman, L.W. & Bennett, L.W. (1990). A review of quantitative research on men who batter. *Journal of Interpersonal Violence*. 5, 1. s. 87-118.

Van der Weele, J. (2006). Stryk den indre vegg. I Anstorp, T. Benum, K. Jakobsen, M. (Red). *Dissosiasjon og relasjonstraumer, integrering av det splittede jeg*. Universitetsforlaget.

Van IJzendoorn, M. (1992). Intergenerational transmission of parenting: A review of studies in nonclinical populations. *Developmental Review*, 12, 76-99.

Van IJzendoorn, M. H. & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1996). Attachment representations in mothers, fathers, adolescents, and clinical groups: A meta-analytic search for normative data. *Journal of Consulting & Clinical Psychology* 64(1), 8-21.

Zeanah, C. & Boris, N.W. (2000). Disturbances and disorders of attachment in early childhood . I Zeannah C.H., Jr. *Handbook of infant mental health*, 2. utg. The Guilford Press. New York.

Zeanah, C. H. & Benoit, D. (1995). Clinical application of a parent perception interview. I K. Minde (red.), *Infant Psychiatry: Child Psychiatric Clinics of North America* (s. 539-554) Philadelphia: W.B. Saunders.

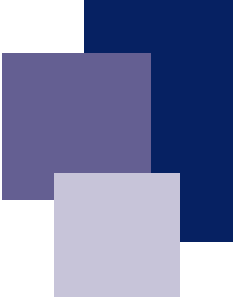

Forfatterne

Stig Torsteinson er psykolog, og har over flere år arbeidet med sakkyndighet og da med et spesielt fokus på risikofamilier med sped- og småbarn. Han var lenge ansatt ved Aline poliklinikk og har vært knyttet til psykologfellesskapet i Nordahl Brunsgate. Han har for tiden deltidsstillinger ved sped- og småbarnsseksjonen ved Nic Waals institutt (NWI) og Nasjonalt kompetansenettverk for sped- og småbarns psykiske helse ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse (R-BUP). Han er en anvendt foreleser ved konferanser, psykologforeningens spesialistkurs, profesjonsstudiet ved Universitetet i Oslo og sped- og småbarnsutdanningen ved R-BUP.

Judith van der Weele er psykolog og har arbeidet i feltet vold, traumebehandling og migrasjon siden 1992. Hun er medforfatter i boken dissosiasjon og relasjonstraumer som kom ut på universitetsforlaget i 2006. Hun har siden 2000 arbeidet med familievold på Alternativ til Vold. Hun har hatt ansvar for utvikling av behandlingstilbud for kvinner på Oslo krisesenter og arbeidet med familievold i etniske minoritetsfamilier. For tiden er hun spesialrådgiver ved Regional Ressurssenter mot vold og traumatisk stress øst (RVTS-Ø). Hun har ansvar for kompetanseheving i arbeidet med vold og traumer i spesialisthelsetjenesten.

Per Øystein Steinsvåg er psykolog og har de siste 13 årene arbeidet i stiftelsen Alternativ Til Vold (ATV). Han har arbeidet både med voksne utøvere av og utsatte for vold, med ungdommer med vold- og aggresjonsproblemer og med barn og ungdom som lever med eller har erfart vold i familien. Sammen med psykologene Mette Bengtson og Hans Terland gav han i 2004 ut boken; «Ungdom Bak Volden», med bakgrunn i arbeid med 400 ungdommer med alvorlige volds- og aggresjonsproblemer. Han er for tiden leder for prosjektet «Barn som lever med vold i familien», et 6-årig samarbeidsprosjekt mellom ATV i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen, finansiert av Barne og likestillingsdepartementet i Norge. Han arbeider aktivt innenfor faglige nettverk i Norge og mellom de nordiske landene, med klinikere og forskere, for å utvikle kunnskaper om og strategier for hvordan hjelpe barn som lever med vold i familien.

Utgitt av:

Barne- og likestillingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:

Departementenes servicesenter

Post og distribusjon

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonskode: Q-1144 B

Trykk: Lobo Media AS 06/2008 – 1500

?

§

